

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस

आनन्द भूमि

THE ANANDA BHOOMI
[BUDDHIST MONTHLY]

बुद्धसम्बत् २५३६
नेपालसम्बत् १९९२
बुद्ध २०

आवण पूर्णिमा
गुंला श्व
श्रंक ४

विक्रमसम्बत् २०४६
1992 A. D.
Vol. 20

आवण
Agust
No. 4

“आनन्दभूमि” को जानकारी

- (१) “आनन्दभूमि” आनन्दकुटी विहारातुडीद्वारा प्रकाशित हुने नेपालको पहिलो बुद्धधर्म सम्बन्धी मातिका पत्रिका हो। यो प्रत्येक पूर्णमासिको दिनसम्ममा तिस्करेछ। जुनसुकै महिनामा पनि ग्राहक बजा सकिन्छ।
- (२) यो आनन्दकुटी विहारगुडीको मुख्यपत्र हो। यसमा बुद्धधर्मसँग सम्बन्धित विषय छापिन्नेछ।
- (३) लेखकद्वारा प्रकट भएका कुनै पनि विचारमा लेखकको उत्तरदायित्व लेखकमै हुनेछ, सम्पादकमण्डल हुनेछन्।
- (४) लेखकले नेपाली, नेपालभाषा र अंग्रेजीमध्ये कुनै पनि भाषामा लेख पठाउन सकिन्छ र पठाइएका लेख फिर्ता पठाउने व्यवस्था गर्न नसकिने भएको ले प्रतिलिपि आफूसँग राखी पठाउनु बाध्यकारी छ।
- (५) लेख पठाउदा पूरा साइजको कागजमा एकापटि मात्र लेखेर पठाउनुपर्नेछ।
- (६) ग्राहकशुल्क, विज्ञापन तथा प्रबन्ध सम्बन्धी पत्र व्यवस्थापकको नाउंमा आनन्दभूमि कार्यालयमा पठाउनुपर्ने व्यववहार गर्दा आफ्नो ग्राहक संख्या तथा नाम र ठेगाना राख्नुपर्ने छ। ठेगाना हेरफेर हुने भएमा एक महिनाश्रागाडि व्यवस्थापकलाई सूचना दिनुपर्नेछ। पत्रिका समयमा नपुगे लिखित सूचना दिने गर्नुपर्नेछ।
- (७) कुनैपनि लेख प्रकाशित गर्ने वा नगर्ने अधिकार सम्पादकमै रहनेछ।
- (८) नेपालका कुनैपनि भाषामा लेख पठाउन सकिन्छ तर त्यसको लिपि देवनागरी हुनुपर्ने र लेखको सारांश नेपालीभाषामा लेखिपठाउनुपर्नेछ।

★ ★

(अन्तिम कधरबाट क्रमशः)

कोमा सन्तुष्टि व्यक्त गर्दै प्रजातन्त्रमा सबभन्दा पहिले सदाचरण र इमान्दारिताको विकास हुनुपर्ने कुरा बताउनुभयो।

सो बेला आफ्नो मन्तव्य व्यक्त गर्नुहुँदै दरबार हाई स्कूलका प्रधानाध्यापक सुवर्ण शाक्यले वर्णव्यवस्था, जातिवाद, बलिहिसा र शोषणको विरुद्ध भगवान् बुद्धले आफूलाई अपेक्ष र समाजमा रहेको दुःखको निरोधकी तागि मार्गदर्शन गरी अग्रसर भएको कुरा बताउनुभयो। साथै बहाँले भविष्यका कर्णधार विद्यार्थीहरूले बुद्धधर्मको सार संक्षेपलाई अहिलेदेखि बुझेर शोषित समाजलाई उद्धार गर्नुपर्ने कुरामा अग्रसर हुनुपर्ने कुरा बताउनु हुँदै मानिस जातिले बौद्ध हुने होइन भगवान् बुद्धको उपदेश अनुसार आचरण गर्नेहरू जोसुकै बौद्ध हुन् भनी बुद्धधर्म साम्प्र-

दायिक धर्म नभएको कुरामा जोड दिनुपर्न्यो।

निशुल्क स्वास्थ्यसेवा

१११२ गुना ध्व द, यल-

प्रोपकारया भाद्रानां उप्रेति जुयाः स्थानीय व
छरछिमेकया जनतात्यत् स्वास्थ्य सेवा बियेगु उद्देश्यं
स्वं । स्वास्थ्यसेवा सनितिपाल्ये थनया नागबहालय् च्वन्
दीपकर परियति शिक्षालयस अध्ययनरत छाव छात्रान्ति
शनिवाः पर्ति निशुल्क स्वास्थ्य परीक्षण सेवा प्रदान जुया-
च्वां दु। थुगु कार्यक्रम कथं सुविधा प्राप्त यायेत बौद्ध
परियति शिक्षा बियाः थःथः भूत्यत भिन्न सस्कारय्
बुद्धाकेत प्रत्येक शुक्रवार कुन्हु नागबहालय् परियति शिक्षा
बीगु कार्यक्रमय् व्यतिकायेत समिति आह्वान न याःगु दु।

आनन्दभूमि

व्यवस्थापक

मिश्र मंत्री

प्रकाशक

आनन्दकुटीविहारगुठी

आनन्दकुटी, काठमाडौं

कार्यालय

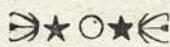
‘आनन्दभूमि’

आनन्दकुटीविहार

पोष्टबक्स नं. ३००७

स्वयम्भू, काठमाडौं

फोन नं. २-७१४२०

सम्पादक

सुवर्ण शाक्य

फोन नं. २-१२८५५

पोष्टबक्स नं. १४१८

काठमाडौं

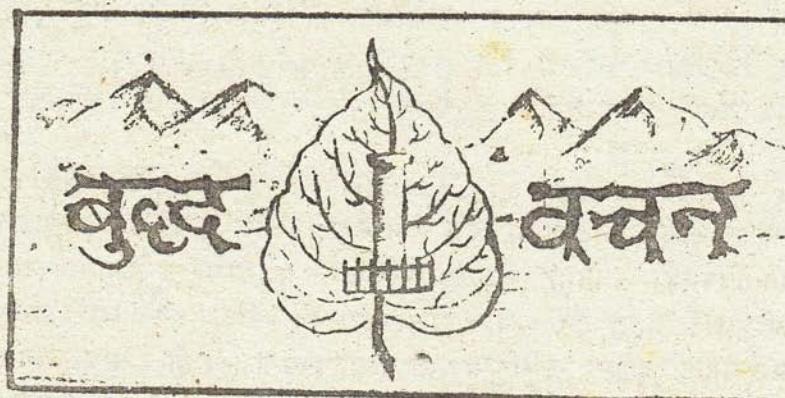
नगर-कार्यालय

श्रीघःविहार

नःघल टोल

काठमाडौं।

फोन नं. २-२७१५०

गम्भीर प्रज्ञा हुने, मेधावी, कुमार्ग र सुमार्ग जान्ने, उत्तमार्थ प्राप्त गरिसकेका-
लाई म ब्राह्मण भन्दछु ।

सम्पादकीय

बुद्धधर्माविलम्बीले मासु खाने विषयमा

संसारमा धर्माविलम्बीहरूमध्ये कोही मासु खाने धर्ममा छन् भने कोही मासु नखाने धर्ममा छन् । मासु खानेलाई अत्रमौ भन्न मिल्दैन भने मासु नखानेलाई धर्मतिमा तै हुन् भन्न पनि सकिँदैन । आचरण र सदाचारको परिभाषा युगपिछे र देशपिछे फरकफरक भएको पाइन्छ । कुनै वस्तु खाने र नखाने कुरामा व्यक्तिले आफआपनो तर्क लगाउँछन् र खाँदा वा नखाँदा गौरव मान्दछन् । खाना वास्तवना स्वास्थ्यसँग संबन्ध राख्ने वस्तु हो तथापि जीवको हत्या गरी प्राप्त हुने मासु र अरू वस्तुमा फरक मान्ने तर्क धेरैले गरेका छन् ।

यहाँ कुरा आउँछ बुद्धधर्माविलम्बीले मासु खाने विषयमा । भगवान् बुद्धले कसैको हत्या गरेर मासु खाने कुरामा कहिलै समर्थन जनोएका छैनन् । मासु खाँदै नखानु भनी कहीं भनेको पनि छैन । बुद्ध आफैले पनि कहीं कतै मासु खाएको वर्णन भेटिएको छ । वौद्ध भएपनि गृहस्थहरूले मासु खाने चलन संसारभरि छ । कोही कसैले नखानु त्यो व्यक्तिगत कुरा हो । यहाँ आउँछ गृहस्थाग गर्ने बुद्धशासनमा पसी भिक्षु बनेका को । नेपाल बाहिरका देश विदेशमा भिक्षुहरूले मासु खाने गरेको पनि देखिएको छ । खुलेयाम त्यसरी मासु खाँदा त्यहाँ त्यस्तो कुनै ठूलो आलोचना आएको देखिँदैन ।

अब नेपालभित्र आओ । वौद्धशरका जातिहरूले मासु खाने गरेका सर्वसाधरण वौद्धहरूलाई पनि 'तिमीहरू त वौद्ध नै होइनौ, मासु खाने पनि वौद्ध हुन्छ र' भनी भन्ने गर्दैन् । यसबो मतलब तिनीहरूले बुद्धधर्म मासु खान नहुने धर्म भनी ठान्छन् । भिक्षुहरूले मासु खाँदा त चल्ने विरोध तै गर्दैन् । स्वयं मासु खाने गरेका वौद्धहरू पर्यन्तले भिक्षुले मासु खाएको देखेर कठ आलोचना गर्दछन् । पिण्डपात्रमा राखी दान दिइएको जुनसुकै वस्तु यद्यपि मासु तै भएपनि खानुहुन्न भन्ने तर्क गर्न धेरै छन् । जानाजानी मासु अर्पण गरेर भोजनदान दिने दाताहरू पनि देखिएका छन् ।

नेपाली भिक्षुवर्गमा मासु खाने पनि देखिएको छ, नखाने पनि देखिएको छ । नेपाली भिक्षुहरूले कुनैप्रकारले मासु खानुहुन्छ वा हुँदैन भन्ने कहीं उल्लेख छ वा छैन सबैलाई थाहाहुनु राख्नु हुनेछ । मासु खाने नियमको विषयमा आधिकारिक व्यक्ति वा संस्था कुनै भएमा यो कुराको जाल कारी नेपालीसमाजलाई प्राप्त हुनु ज्यादै राम्रो कुरा हो । भिक्षुहरूको लागि मासुखाने कुराको अपवाद वा लाञ्छनाबाट अलग राखिनु नेपाली वौद्धहरूको कर्तव्य हो । साधारणतया हामीले हेठले यस विषयको आधिकारिक संस्था 'नेपाल भिक्षु महसंघ' हो जस्तो लाग्छ । अतः नेपाल भिक्षु महसंघले यस विषयमा के कस्तो नियम छ तुरुन्त जनसमक्ष जानकारी दिएर भिक्षुसंघले नेपाली वौद्धहरूको भ्रम निवारण गरिदिनु नितान्त आवश्यक छ । भिक्षुसंघको बुद्धशासनप्रति जिम्मा रहने भएको शासन प्रतिको कर्तव्यनिष्ठता देखाउनु पनि ठूलो तैतिक कार्य हुन आउँछ । ★

परियति—आजको आवश्यकता

- प्रा. डा. गणेश माली

महाकार्यणिक तथागत गौतम बुद्धद्वारा बहुजन-हिताय बहुजनसुखाय सु-भ्रात्यात् र सुदेशित धर्मस्कन्ध बुद्धले पालीभाषामा त्रिपिटकमा संग्रह गरिएको छ । यस धर्मस्कन्धलाई आफ्नो सामर्थ्य अनुसार जति सकिन्छ त्यति आफूले जानेर सुनेर सिकेर अरुलाई पनि थाहादिनु, सुनाउनु र सिकाउनुलाई परियतिशासन भनिएको छ । आफूले जानेका सुनेका सिकेका परियतिका धर्मस्कन्धलाई आफूले मनको कसौटिमा बसी जाँची हेरी आफू र श्रकार्को भलो हुने कुरालाई व्यवहारमा पालन गरी विपश्यनायुक्त भइरहनुलाई पटिपति शासन भनिन्छ भने अभ्यासको छलस्वरूप प्राप्त हुने विपश्यना प्रज्ञा मार्गफल प्रज्ञा र निर्वाणलाई पटिवेद्य शासन भनिन्छ । परियतिको अभ्यास पटिपतिमा र परिसमाप्ति पटिवेद्यमा गएर हुन्छ । जस्तै एउटा उपमाको रूपमा कुनै ठाउँमा गाडिएको खजाना बारेको जानकारीलाई परियति मानेमा कुतो कोदालो निएर जानकारी अनुसार सो ठाउँमा गएर खन्ने माटो ठाउनेलाई पटिपति र खजाना प्राप्तिलाई पटिवेद्यसंग जुना गर्न सकिन्छ ।

विश्वका ज्योति नेपालका सपूत बुद्धले वैज्ञानिक अपनाई धार्मिक अन्धविश्वास र अन्धभक्तिलाई आफैले अध्ययन गरी जानी बुझीमात्र सत्य जानेको कुरालाई ग्रहण गर्ने प्रेरणा परियतिमा दिनुभएको हुःख के हो ? हुःखको कारण के हुन् ? हुःख निरोध क्यो र कुन मार्गबाट हुन्छ ? यसबारे परियतिमा विस्तृत देशना गरिएको छ । चार आर्यसत्यहरू र आठ

अंगले युक्त मार्ग यसे अन्तर्गत पर्दछ । त्यस्तै भवचक्र र सांसारिक जीवनको शुद्धलालाई वैज्ञानिकतामा आधारित कार्य-कारण पद्धति (Law of Causation) लाई अपनाई गम्भीर प्रतीत्य-समुत्पादको देशना गर्नुभएको छ । जसरी एउटा कुशल चिकित्सकले शरीरको वा मनको रोगलाई यथार्थतः जाँची हेरी बुझीमात्र रोगबाट मुक्त गर्न चिकित्सा गर्ने, उसरी नै एउटा अनुपम कुशल मनोवैज्ञानिक गौतम बुद्धले मानवमनको गहनतम तहसम्म पुगेर राग, द्वेष, मोह, मद, मात्सर्य, अभिद्या, क्रोध र विचिकित्सा आदि तरह तरहका चित्तस्थितिहरूको अध्ययन गरी चित्तमा दुःखको ज्वाला इन्काउने तत्त्वहरूलाई कसरी आफ्ने प्रयत्नद्वारा विना कुनै बाहिरी पुकार वा भइतले शमन वा शान्त गर्न सकिन्छ र मानसिक बलेशहरूबाट मुक्त भई शान्त समाधिस्थ र निर्वल चित्त भई प्रज्ञा युक्त भएर विहार गर्न सकिन्छ यसबारे आफैले अभ्यास गरी मानवचेतनाको उच्चतम स्थिति निर्वाण प्राप्त गरी आफूले पत्ता लगाएका सत्यहरूको उपदेश परियतिमा दिनुभएको छ । ३५ वर्षको उमेरमा बुद्धत्व प्राप्त गरी १५ वर्षसम्म गाउँ गाउँमा शहर शहर घुमी आफ्नो सम्पर्कमा आएका गृहस्थी, ब्राह्मणहरू, चोर ढाँकाहरू, राजाहरू सत्त महन्तहरू आदि सबैलाई उनीहरूले सम्झने बुझ्ने भाषार उपमाहरूको प्रयोग गरी बुद्धले सुखी गृहस्थी जीवनको निम्ति, सुखीसमाज र राजकाजको निम्ति, सुखी अनुशासित जीवनको निम्ति रोचक ढंगले देशना गर्नुभएको छ जुन कुराहरू चार आर्यसत्य र प्रतीत्यसमुत्पाद धर्म

जर्ते आज पनि उतिकृ सत्य छन्। कसरी व्यक्तिले आपने प्रथतले कायिक, वाचिक र मानसिक दुराचारहरूलाई त्यागी सुशील सदाचारी जीवन बिताउन सक्छ, कसरी सुशीलजीवनबाट उत्पन्न स्थिर समाधिस्थ मनमा प्रज्ञाको ज्योतिको प्रकाशमा सत्यलाई बोध गर्न सकिन्छ, कसरी मनलाई मनले नै बुझी मानसिक चिन्ताहरू हटाई निर्मल मन भइरहन सकिन्छ, यस्ता कुराहलबारे अनमोल खजाना परियतिमा भेटाउन सकिन्छ।

सबभन्दा आश्रयको कुरा त के छ भने आजभन्दा २५०० वर्षांधि जब आधुनिक विज्ञानको शायद 'क' 'ख' मात्र शुरू भएको होला, त्यो बेलामा पनि वैज्ञानिक पढ्नुति अपनाएर भवचक र विश्व-प्रबाहलाई नै छलंग पार्ने चारआर्यसत्य र प्रतीत्यसमुत्पाद जस्ता गम्भीर सत्यहरूलाई बुद्धले प्रकाशमा ल्याइदिए, जसलाई आजको विज्ञानले पनि पूर्ण समर्थन गर्दछ। त्रिपिटकको अभिधम्ममा देशित तथ्यहरू सर्वकालिक, सर्वदेशिक र सार्वजनिक छन्, जसरी विज्ञानका नियमहरू पनि सबै देशका सबै समयका सबै व्यक्तिका लागि सत्य हुन्छन् त्यसरी नै मानवमनको भिन्नी तहसम्म पुगी जुन सत्यहरू बुद्धले स्पष्ट पारिदिए, तिनीहरू पनि त्यसरी नै सर्वदेशिक, सर्वकालिक र सार्वजनिक छन् भन्नेबारे कल्याणमित्र सत्यनारायण गोयन्का लगायत अन्य मनीषिहरूले पनि आपनो राय व्यक्त गरेका छन्।

परियतिशिक्षानुरूप प्रतिप्रति शिक्षामा संलग्न भई शील, समाधि र प्रज्ञाको मार्गमा लागेका व्यक्तिहरू स्वभावतः आ-आपना धारमीसंस्कार अनुसार चित्त क्लेशहरूबाट मुक्त हुन्छन्, क्लेश उत्पन्न गर्न संस्कारहरूको पकडबाट मुक्त हुन्छन् र त्यस्ता व्यक्तिहरूमा स्वतः मैत्री, करुणा, मुदिता र उपेक्षा जस्ता मानवोचित गुणहरूको

प्रादुर्भाव हुन्छ।

यसबाट युक्त व्यक्ति लोकोपकारी जीवन बिताउँछ। स्वार्थ र स्वार्थबीचका टकरारहरूबाट दक्षने संघर्षको ज्वालाबाट यिनीहरू मुक्त हुन्छन्। संकुचित स्वार्थको घेराबाट बाहिर निस्की समाजकल्याणको लागि आपनो जीवन व्यतित गर्न्छन्। परियतिशिक्षायुक्त विद्यार्थीहरू आपना आमा-बाबुप्रति स्नेह, समता र कदर गर्न सिक्छन्, गुहजनहरूप्रति आदर गर्न सिक्छन्, सहपाठीहरूप्रति स्नेहपूर्ण व्यवहार गर्न सिक्छन् र देशप्रति सचेत, निस्वार्थ र कल्याणकारी जीवन बिताउन सिक्छन्। संक्षेपमा भनौ भने उनीहरूको मानसिक अभिवृत्तिको (attitude) हकमा नै परियतिको अस्थासबाट एउटा यस्तो परिवर्तन आउँछ कि उनीहरू स्वतः समाजकल्याणको निम्नि सेनानीहरू भएर निस्कन्छन्। स्वार्थी संघर्षमयी नीच स्तरको लोभ र तृष्णाबाट पर रही सामुदायिक सुख-शान्तिको लागि तलीन रहने अभिवृत्ति (attitude) को विकास परियतिमा हुन्छ र बहुजन-हिताय बहुजन-सुखाय नै आफूलाई अर्पण गर्नै उनीहरूको स्वभाव हुन्छ।

परियति मानवमात्रको साझा सम्पत्ति हो। संसारभरका सबै मानसहरूको मस्तिष्क, स्नायुप्रणाली र शारीरिक तथा मानसिक क्रियाकलापहरू एक प्रकारले संचालित हुन्छन् अर्थात् मस्तिष्क (brain) र स्नायु प्रणाली (Nervous System) को क्रृया प्रकृयामा समानता हुन्छ। कुनै जाति, वर्ण, धर्म वा लिंगको किन नहोस् यी प्रकृयाहरू समानरूपले हुन्छ। बुद्धले जुन मनका कृयाकलापहरूलाई अध्ययन गरी हेरे त्यो मन मानवमात्रको हो, त्यसमा कुनै देश, काल, वर्ण, लिंग र धर्मको भेद छैन। जसरी विज्ञानका नियमहरू संसारका सबै व्यक्तिहरूको लागि सत्य र सबै समयका लागि सत्य

हुन्छन्, त्यसरी नै प्रतीत्यसमुत्पादमा आधारित चित्रका ब्लेशहरूलाई हटाई शान्त र स्वच्छ गर्ने बुद्धका मनोवैज्ञानिक विधिहरू पनि सर्वकालिक, सर्वदेशिक र सार्वजनिक छन्, ती विधिहरूले कसैमा भेदभाव गर्दैनन् ।

परियत्तिशिक्षाको अध्ययनमा बुद्ध र बौद्धको डाप लगाई केवल बौद्धहरूको लागि मात्र सम्झनु मानवनात्रको हित र सुखको निमित्त ठूलो दुर्भाग्य हुनेछ किनकि यसरी समझदैमा स्वाभाविक वैज्ञानिक प्रकृयाद्वारा ज्ञाति प्राप्त गर्ने राजमार्ग अधिकांश जनताको लागि बन्द रहनेछ । परियत्तिभित्रका सत्यहरू केवल बौद्धहरूको मात्र होइन मानवमात्रको नै अनमोल साज्ञा सम्पत्ति हो । मानवमात्रका मानसिक प्रकृयाहरू एकै प्रकारका रहेसम्म परियत्तिका सत्यहरू सबैको लागि सत्य नै रहनेछन् । यी सत्यहरूलाई बौद्धहरूको सीमित घेराबाहिर निकाली अत्येक विद्यालयहरूमा लगी मानवमात्रको लागि मुलभूताइदिनु आजको तनावपूर्ण मानसिक सन्तापपुक्त संवर्सत मानवजीवनको लागि सबैको कर्तव्य हुन आएको छ ।

आज हाओ्रो समाज अनेक सामाजिक रोगहरूबाट बोडित छ । एकतिर सांप्रदायिक स्वार्थद्वारा प्रेरित कृयाकलापहरू भैरहेका छन् भने, अर्कोतिर युवाहरूमा अनुद्धृतता र अनुशासनहीनता चरम सीमामा पुगिसकेको छ । यसबारे आमादाबु र गुरुजनहरूप्रति उत्तराधिकृत बढावे छ, समाजमा विदेशी प्रविधिहरूका सार्थे निविएका विदेशी संस्कृतिको प्रभावबाट उत्पन्न अनेक सामाजिक विसंगतिहरू देखापरिरहेका छन् । मात्र कृयाकलापहरूको सेवन तथा अनेतिक कृयाकलापहरूबाट उत्तराधिकृत बढावे छन् । व्यक्तिगत स्वार्थबाट प्रेरित बोल कुकृत्यहरू र मानसिक असन्तुलनबाट उत्पन्न अपराधहरू बढावे छन् । खोतलेर हेर्दा पिनीहरूको अदि शिक्षामा व्यावहारिक नैतिकता नहुनु र युवाहरू-

लाई प्रेरणादायी वैज्ञानिकतामा आधारित समाजकल्याणकारी पथप्रदर्शक दर्शनको कमी नै पाइन्छ, जुन कमीलाई नेपालकै एक सपूतले त्याएको राष्ट्रिय माटोमा भिजि सकेको परियत्तिले धेरै हदसम्म पूरा गर्न सक्नेछ । कतिपय देश विकासका कार्यक्रमहरू सांघरो व्यक्तिगत स्वार्थको भूमीमा परेर डुबेका उदाहरणहरू बराबर देखिन्छन्, परियत्तिको अस्थासबाट जुन मंत्री, करुणादि गुणहरू मानवहृदयमा जागृत हुन्छन् त्यसले धेरै हदसम्म उचित अभिवृत्ति (mental attitude) को विकासमा महत मिल्नेछ, जसबाट सांघरो स्वार्थबाट व्यक्ति समाजमुखी र लोकोपकारी बन्न जानेछन् । समाजमा हिसा, भय र आतंक, भ्रष्टाचार र अनाचारको बातावरणलाई शमन गर्नमा परियत्तिले अबूक औषधिको रूपमा काम गर्न सक्छ ।

परियत्तिले व्यक्तिको दैनिक जीवनमा पति दैनिक घरायसी वा बाहिरको कामकाजका झांझटहरू र सामान्य दुःखहरूबीच पनि व्यक्तिलाई सन्तुलित र शान्त राख्नमा महत गर्द भन्ने सत्यलाई बुद्धबाट परियत्तिमा देशित विपश्यनाको बाटोमा लागेका कल्याणनित्र गोपन्का र उनका अनुयायीहरूले सिद्ध गरिसकेका छन् । यथावादी तथाकारी स्वयं बुद्धले बुद्धका कतिपय शिष्यहरूले आफ्नो जीवनकालमा जुन निर्बाण प्राप्त गरी अविरल समाज सेवाको काम गरे त्यसबाट पनि परियत्तिले समाजलाई के दिन सक्छ भन्ने कुराको पुष्टि हुन गएको छ । परियत्तिले जनमानसको चेतनाको स्तरलाई माथि उठाएर सामाजिक उत्थानका कार्यक्रमहरूलाई सजिलो पार्ने सक्त्य कार्यकर्ताहरू तेयार गर्न सक्छ भन्ने कुरा निविदाद छ ।

अन्तमा कल्याणमात्र गर्ने र कल्याण बाहेक कसैको हानी नगर्ने वैज्ञानिकतामा आधारित परियत्तिशिक्षालाई आज आफ्नो देश र समाजको हितको लागि सबै जना उत्तित भै लानमा नै सकेको कल्याण छ र यही आजको हाओ्रो आवश्यकता पनि हो ।

परियत्तिको उत्थानबाट सबैको कल्याण होस, सबैको मंगल होस ।

(वर्ष २० अङ्क ३ वाट क्रमशः)

प्रचारमा नआएका प्राचीन बौद्ध स्थलहरू

- गजराज वंज्रचार्य, वैद्यभूषण

श्रीधान्यकटक र श्रीपर्वत-

मन्त्रयानको जन्मस्थान श्रीपर्वत र श्रीधान्यकटक थियो। शुज्ज्ञहरू र कण्वहृष्णपछि आनन्दप्रदेशका राजा सम्राट् भएका थिए। यसको राजधानी प्रतिष्ठान (वर्तमान पैटन, जिल्ला औरझावाद, महाराष्ट्र) थियो। पछि श्रीधान्यकटक पनि अर्को राजधानी बन्यो। आनन्दप्रदेशका राजा शनकीर्ण अथवा शतवाहन अथवा शालिवाहन (१६६-१६६ ईसा) भारतीय दर्शनको इतिहासमा तुलना गर्ने अग्रले कुनै छैन। टी. वार्डसले नागार्जुनलाई उत्तरकालीन बौद्धधर्मको एक महान् आचार्य र रहस्य भनेको छ। भद्रन्त शान्ति भिक्षुले नागार्जुनलाई दार्शनिक जगत्को एक क्रान्तिकारी भिक्षु भनेको छ। यसरी श्रीधान्यकटक श्रीपर्वतलाई महान् बौद्धाचार्य नागार्जुनको कार्यक्षेत्र भएको गौरब प्राप्त भएको छ। आचार्य नागार्जुनलाई दोस्रो बूढाको नामले बौद्धजगत्मा जानिन्छ। प्राचीन नागार्जुनकोण्डा अहिले रहेन। त्यो कृष्णा नदीमा लीन भएको छ। यस क्षेत्रको अतीत सुन्दर रहेको छ।

विशाखापट्टनम् देवि समुद्रोतटमा भीमले भन्ने ठाउँमा जाने बाटो एक पहाडीबाटोबाट जानुपर्दछ। यस पहाडमा चढेपछि बौद्धशैषणहरू स्पष्ट देखिन थाल्छ। पहाडबाट उत्तरासाथ एक चारपाटे चौतारा भेटिन्छ, यहाँबाट उत्तर भरेड बनेको छ। चौताराग्राडि तिर तीनवटा तलाउहरू देखिन्छन्। दुई तलाउका बीच खाली ठाउँ छ। यहाँ एक चारपाटे दुँगामा कलात्मक ढंगले

भगवान् बुद्धको चरण उठेको देखिन लाग्छ। दुबै चरणको तल फुलेको कमल छ। चरणमाथि कुनै बेला पत्थरको एक सुन्दर छत्र थियो। अहिले त्यसका टुकाहरू यताउता पर्याँकिएको देखिन्छ। छत्रको प्रस्तर दण्डको सानो भाग अहिले पनि विद्यमान छ। भगवान् बुद्धका चरणहरू भएको यस ठाउँबाट केहीपर पत्थर (छुंगा) र ईंटाको थुप्रोमा दुई स्तूप स्पष्ट देखिन्छन्। एक स्तूप कुनै बेला धेरै अग्लो हुनुपर्छ। ठूलो स्तूपको चौडाइ १३ मीटर छ। दुबै स्तूपका चारैतिर धार्मिक अवशेषहरू देखिन्छन्।

आनन्दप्रदेशका अधिकारी श्रीकृष्ण शास्त्रीका भनाइ अनुसार यी दुबै स्तूप कमसेकम ईसापूर्व दोश्रो शताब्दिका हुन्। यी दुबै मुख्य स्तूपभन्दा केहीपर साना साना स्तूप छन्। यो पहाड र यसको तल्लो भूमिमा बौद्ध-अवशेषहरू २५० वर्ग मीटरमा फैलिएको छ। हुनत उनी केही समयसम्म उत्तरभारतका पनि शासक थिए तापनि उसलाई दक्षिणमै सन्तोष गर्नुपर्यो। यसको बौद्धधर्ममा विशेष अनुराग थियो। वर्तमान गुन्दुरको १२ मील पश्चिममा रहेको राजधानी अमरावतीमा उनले बनाएका स्तूप, नानाकिसिमका सूतिहरू, लहराहरू र चित्रहरूले अलंकृत सङ्घभरमरका प्लेटहरू, स्तम्भतोरण

(नवभारत टाइम्स, बम्बई, ८-६-२१७६)

[भिक्षु निर्गुणानन्द, बम्बईबाट संकलन भएको "बूद्ध विजय" – ग्रन्थमा आधारित]

आदि आज पनि उनको श्रद्धाका जीवित नमूना हुन् ।

ग्रमरावतीको स्तूप ज्यादै ठूलो र प्रसिद्ध छ । आनन्दराजयको सबैभन्दा बढी महत्त्व भएको बौद्धस्थान यही हो । यसको शुरू सम्राट् अशोकले गरेका थिए । पछि नागार्जुनका प्रयत्नले परिवर्द्धन गरेको थियो । वास्तवमा बुद्धधर्मका अनुयायीहरूका लागि शतवाहनराजवंश पुरानो मौर्यवंश र त्यसपछिको पालवंश जस्तै थियो । पहाड काटेर गुफा बनाउने काम हुन्त मौर्यहरूले शुरू गरेका थिए, तापनि गुफाहरूलाई बढी सुन्दर ढंगले बनाउने प्रयत्न आनन्दहरूको राज्यमा भयो । मध्यभारतको उपवनका गुफाहरू र महाराष्ट्रको नासिक, कार्ली, भाजा, कोण्डान; अजन्ताको अचित्यविहार, पीतल खोरा, बदेसा, यूलोरा, जुन्नर, कण्हेरी, कोन्टेवेट, महाड, करहाड, गोशा र कोलहापुर आदि आरु पनि संकडौ गुफा अशोककालदेखि चूल भएर अशोककै समयमा विकसित भएको थियो जुन चत्यर्थमा बढ़दै गए ।

चत्यवादी बौद्धसम्प्रदायको नाम श्रीधान्यकटकको न्हाचत्यको नामबाट राखेको थियो । यो आनन्दहरूको ज्ञापी कालमा भएको थियो । महापण्डित राहुल सांकृत्याङ्गले लेखेको छ—“तिब्बती ग्रन्थहरूअनुसार पूर्वशैल र अपरशैल भन्ने श्रीधान्यकटकको पूर्व पञ्चिम दुई पर्वत छिए । त्यसमाथिको विहारलाई पूर्वशैलीय र अपरशैलीय भन्ने गर्दथे । श्रीधान्यकटक वर्तमान आनन्दराजयको अमोकोट (जिल्ला गुण्टूर) मा छ । आनन्दका राजाहरू र ज्ञाहरूका रानीहरू बुद्धधर्ममा कतिको अनुराग थियो, अमरावती र नागार्जुनकोण्डमा पाइएका शिलालेख-काट थाहा पाइन्छ । जसरी चट्टान काटेर बनाएका चट्टकलाको लागि महाराष्ट्र प्रसिद्ध छ, त्यसरी नै अपनो विशाल बौद्ध स्तूपहरूको लागि प्रसिद्ध छ ।

अशोकको समयदेखि न आनन्दमा बौद्धधर्मको प्रचार भएको थियो । कृष्णानदीको दक्षिणी धाटी र गोदावरीको बीचमा रहेको प्रदेशमा अनेक विशाल बौद्ध विहारहरूको निर्माण ठूलठूला व्यापारीहरूले गरेका थिए । अमरावती, मंचिकल्लु र नागार्जुनकोण्डा बाहेक कृष्णा जिल्लामा भट्टिप्रोलु, जगध्यपेटा, गुसीवाडा, गोली र धण्डिसालको स्तूप ईसापूर्व दोश्रो र तेश्रो शताब्दिका बीचमा बनेका थिए । यस प्रदेशको सबैभन्दा प्राचीन स्तूप भट्टिप्रोलु स्तूप हो जुन दोस्रो शताब्दि ईसापूर्वमा बनाइएको थियो । यो त्यस महान् स्तूप हो जसमा भगवान् बुद्धको अस्तिथातुका केही अंश प्रतिष्ठापित गरिएको थियो । नागार्जुनकोण्डा नजीकै अरु ठाउँमा धेरै संख्यामा बौद्धस्तूपहरू पाइएका छन् ।

श्रीधान्यकटक (अमरावती) को स्तूप सुन्दर दुँगाको शिल्पको लागि प्रसिद्ध छ । आज पनि अमरावती स्तूपको अद्भुत शिलापत्रहरूका धेरै भाग लण्डनको ब्रिटिश स्पूजियममा धेरै समय पहिले नै राखिएका थिए । नागार्जुनकोण्डाको पत्ता लगाउने काम धेरै समयपछि मात्र भएको थियो । वैज्ञानिक, दार्शनिक, तार्किक, मिथु तथा आचार्य नागार्जुन (१७५ ईसा) को निवासस्थान श्रीपर्वत र श्रीधान्यकटक थियो । आनन्दका राजा शालिवाहन यज्ञश्री गौतमीपुत्र नागार्जुनको घनिष्ठ मित्र थियो । शालिवाहन राजवंशको शुरू ईसाको ७२ मा भएको थियो । त्यसको संस्थापक चिमुकन थियो । फेरि त्यसका भाइ कन्नन, शतकर्णी प्रथम, पुलुमयी प्रथम, पुलुमयी द्वितीय, यज्ञश्री गौतमी पुत्र शासक भए । यस राजवंशको समयमा सम्पूर्ण आनन्दराज्य बौद्धधर्मको केन्द्र रहेको थियो । यस राजवंशले ईसाको ७२ देखि ईसाको २२५ सम्म शासन गरेका थिए ।

आचार्य नागार्जुन समान तार्किक विश्वको इतिहासमा अरु कुनै भएको छैन । उहाँ एक मेवाची महापुरुष थिए । हान्त्रो अतीत र वर्तमानका चिन्तकमा सबैमन्दा बढी तेजले चम्किने तारा हो ।

(वर्ष १६ अङ्क ३ बाट कमशः)

भौतिकवादी बुद्ध र संस्कार

- पुरुष शाक्यवंश

आजभन्दा ६०० वर्षपहिले सन् १०६५ मा “क्रूसेड” अथवा धर्मयुद्धको नाममा क्रिश्चियनहरू र इस्लामहरूको मतभेद भएको कारण १०० वर्षभन्दा बढी समयसम्म मानवसंहार गर्ने दुःखद लडाईको घटना इतिहासकारले अक्तिगत गरेका भयावह घटनाहरूको इतिहास आजसम्म आले छ। यी दुबै जातिहरू देवता र अन्धविश्वासमा बढी विश्वास गर्ने जाति हुन्। यस युद्धमा धर्मगुरुहरूबाट आफ्नो आपनो स्वार्थ सिद्ध गर्ने कुनै कर्तृत बाकी राखेन। धर्ममा अन्धाभक्त भएका र आफ्नो गुरुप्रति अति विश्वास भएको देखेर ती धर्मगुरु, गुरुहरूले सीधा सादा जनताहरूलाई यो विश्वास दिलायो, “कुनै पनि व्यक्तिले लडाई मा बीरगति प्राप्त भएमा आपनो जीवनभरमा गरेका पापकामहरूप्रति ईश्वरले सहानुभूतिपूर्वक माफ गर्नेछ र साथसाथै स्वर्गमा ऐस आरामको जीवन यापन गर्ने सुवर्ण मौका प्रदान हुनेछ। यस प्रलोभनको अलावा यस ‘क्रूसेड’ को सबभन्दा भयंकर यो थियो कि स्वयम् बच्चाहरू नै “क्रूसेड” भनेको छ। यसबाट धेरै संख्यामा युवा वृद्धाको अलावा बच्चाहरू समेत लडाई मा कुदे। एक हप्तासम्म जेरूसलमको सद्रकमा घमासान लडाई चल्यो। इतिहासकारहरूको भनाइ अनुसार यस लडाई मा घुँडाघुँडासम्म आउने गरी मानव रगतको खोलो बगेको थियो। यस लडाई मा युवा वृद्धाभन्दा पनि धेरै परिमाणमा कुनै छलकपटको संस्कार नै विकसित नभएका निरपराध बच्चाहरूको समेत निर्ममता पूर्वक हत्या भयो।

बच्चाहरूलाई समेत लालच देखाएर लडाई मा उतार्न सक्ने पादरीहरूको संस्कार र लडाई मा बच्चाहरूको निर्ममता पूर्वक हत्या गराएको जुन दृश्य पद्धा र सुन्दा कुनै पनि मानवको रौं ठाडो नहोला भन्न सकिन्न साथै त्यस स्वार्थ पादरीहरूप्रति क्षेम र धृणा नहने मानव कर्ममात्र होला। यस लडाई को दुःखद घटनापछि नयाँ जागरण उत्पन्न भयो। जनताहरू सबैत भयो र ईश्वर र पादरीहरूप्रति धृणा उत्पन्न भयो र जनताको भावमा परिवर्तन भई नवै मोड लियो, त्यो हो अन्धविश्वासमा नलाग्नु केवल सब प्रमाणित भएपछि मात्र विश्वास गर्ने। यही कारणले यूरोपमा विज्ञानले जन्मलियो। आजको सम्पूर्ण विज्ञानको चमत्कार यही “क्रूसेड” अथवा धर्मयुद्धको उपज हो। त्यसकारण आजको विज्ञानको जन्मदाता स्वार्थपदरीहरू र इस्लाम मुल्लाहरूको गैर जिम्मेदारी कारबाही गर्न लगाउने संस्कारको हो। यसबाट यो सिद्ध हुन्छ कि देवताको प्रतितिथि कहलिएका पादरीहरू र मुल्लाहरू पनि संस्कारको लपेटबाट मुक्त छन्।

अब धर्मक्षेत्रबाट अलग भएर राजनीतिक क्षेत्रमा संस्कारले कर्तृती भूमिका खेलदै आएको छ त्यस सम्बन्धमा पनि विचार गर्ने। नेपाल प्राचीन कालदेखि नै मंगोलियन जातिहरूले बसोबास गरेको देश हो। यहाँका बहुसंख्यक जनताहरू बुद्धधर्मविलम्बीहरू थिए। नेपाल, चीन र मंगोलियाबाट धेरै टाढा भएको र हिन्दूस्थानबाट अति नजीक भएको कारणले विस्तार विस्तार यस देशमा भारतवासी-

हरु प्रवेश भयो र हिन्दूकरण हुँदै गयो साथे हिन्दूशासक-हरुको अधीनमा गयो । नेपालमा सर्वप्रथम भारतबाट गुप्तशासकद्वारा हिन्दूकरण गर्न उत्प्रेरित गरेको देखिन्छ र जयस्थिति मल्लको कालमा जाति तथा वर्ण भेद गरी पूर्ण हिन्दूकरण गरेको इतिहास बताउँछ । गेहेन्द्रमान उदास “पोखरली” को भनाइ अनुसार थी ५ सुरेन्द्रको समयमा बनेको मुलुकी ऐनमा तागाधारी (बाहुन लेवी) अथवा जनेलाउनेहरु) लाई रक्षा गर्नु योग्य छ र मतवाला (नेपाल जनजाति र शूद्रहरु) लाई बधगर्न (मार्न-मास्न) योग्य छ भनेर उल्लेख समेत गरेको थियो । त्यस्तै राणा-कालमा निक्षुहरूलाई देशनिकाला समेत गर्थ्यो तर नेपाल हिन्दूराज्य भनेर घोषणा गर्न आँट गर्न सकेन । नेपालको पञ्चायतीराजाले २०१६ सालको संविधानमा नेपाल हिन्दूराज्यको विधान पारित गन्यो । नेपाली जनताहरूमा पञ्चायत - शासनप्रति आकोश बढ़दै गएको साथसाथै हिन्दूराज्यको प्रावधानले धार्मिक आकोशको ज्वाला समेत थन गई २०२६ सालको जनग्रान्दोलनमा पञ्चायतशासन पतन भयो र पुनः प्रजातन्त्रको स्थापना भयो ।

जनताले सधौं शहीदहरूको कुर्वानीद्वारा त्याएको प्रजातन्त्रको लगत्तै निर्माण गरेको संविधानमा धर्मनिरपेक्ष हुने ठूलो अपेक्षा गरेको थियो तर विडम्बना यो छ कि जनप्रतिनिधिहरूबाट निर्माण गरेको संविधानमा पनि हिन्दू अधिराज्य भन्ने पञ्चायत पाराको संविधान नै पारित गन्यो । प्रजातन्त्रपछि निर्माण गरेको संविधानमा पनि बसरी जनविरोधी संविधान निर्माण हुँदा संविधान निर्माण ल्लै आयोगप्रति र साथसाथै नेपालीकांग्रेसका अध्यक्ष द्वा त्यस बखतको अन्तरिम सरकारका प्रधानमन्त्री हिन्दूप्रसाद भट्टराईप्रति बढी दोष दिन गएको कुनै अस्वाभाविक थिएन कारण नेपाली कांग्रेसको मुख्य द्वेष्य अंकित गरेको झन्डामा चार तारामध्ये एउटातारा

धर्मस्वतन्त्रता पनि हो । यस अर्थले प्रधानमन्त्री कृष्णप्रसाद भट्टराईद्वारा धर्मनिरपेक्ष गर्नेमा सबै धुक्क र निश्चित थिए तर वहाँबाट यो हुन सकेन । अब प्रश्न उठ्छ किन वहाँबाट यस्तो जनइच्छा विरुद्ध अप्रजातान्त्रिक कार्य हुन गयो । के वहाँ साच्चै नै ब्राह्मणवादलाई प्रोत्साहन दिने ब्राह्मण नै हो ? नेपाली कांग्रेसको चारतारा झन्डामा अंकित गरेको धर्मस्वतन्त्रतालाई नै वहाँले तिलान्जली दिएको हो त ? नेपाली कांग्रेसको उद्देश्यलाई नै अब-हेलना गरेको हो ? इत्यादि । यस प्रश्नको जवाफ केवल संविधान निर्माण भएको सानो अवधिलाई मात्र हेरेर पर्याप्त छैन र त्यस बखतको अवस्था र वहाँको जीवनकालमा वहाँले गर्दै आएको घटनालाई पनि विचार गर्नु अति आवश्यक छ ।

कृष्णप्रसाद भट्टराई विद्यार्थीकालदेखि नै प्रजातन्त्रका पुजारी, राणाविरोधी र नेपाली कांग्रेसका संस्थापक मध्ये एउटा हुनुहुन्छ । सकृद राजनीतिमा भागलिइआउनु-भएको कारण आफ्नो ज्यान असुरक्षित भएको कारण विवाहित जीवन बिताउने विचार गर्नुभएन । २००७ सालको क्रान्तिमा सक्रिय भागलिनुभएको र २०१६ सालको जनविरोधी कार्यपाली धेरै वर्षसम्म जेलयातना सहनुभएको र जेलमा राजनीतिक कृयाकलाप कुण्ठिएको कारणले त्यस समय धर्मसम्बन्धी अध्ययन गरेको कारणले राजनीतिक ज्ञानको साथसाथै धर्ममा पनि प्रभाव बढ़दै गयो । भारतमा बस्नुहुँदा महात्मा गान्धी, जवाहरलाल नेहरू र अरु भारतीय नेताहरूसेंग वहाँको राष्ट्रो सम्बन्ध भएको र गान्धीवादमा पूरा आस्था हुन गएको छ ।

नौं दश वर्षपछि सबै नेताहरू जेलबाट छुट्नुभयो र पुनः क्रान्ति गर्न भारतमा लागे तर वहाँले अर्को क्रान्ति नेपालभूमिबाट नै गर्ने निश्चित गर्नुभयो र विद्यार्थी संगठनमा जुट्नुभयो । फलस्वरूप २०४६ सालको जन-

क्रान्तिमा वहाँले संगठन गरेका विद्यार्थीहरू क्रान्तिको अग्रपंक्तिमा थिए । यसे कारण क्रान्ति सफल भएपछि वहाँ अन्तरिम सरकारको प्रधानमन्त्री हुनुभयो । प्रधानमन्त्रीको निवासस्थानमा जानुहुँदा वहाँको सम्पत्तिको नाउँमा साधारण एउटा बाकस र सैंधि हिँडुल गर्दा लिएर जान आउने एउटा छाता बाहेक अरू केहा थिएन । धनसम्पत्ति, घरवार र सन्तान कुनै पनि नभएको कारण वहाँलाई जनताहरू सन्त प्रधानमन्त्रीको नाममा सम्बोधन गर्नेमात्र नभई देशविदेशमा समेत निस्वार्थ प्रधानमन्त्रीको नाममा वहाँ प्रख्यात हुनुभएको छ । यसरी निस्वार्थ भाव भएको ले वहाँ श्रापनो पार्टीभित्र मात्र प्रख्यात र प्रियनेता

नभई विरोधी पार्टीभित्र पनि अति चर्चित हुनुहुन्छ । यस सबै तथ्यतरूलाई विचार गर्दा भू.पू. प्रधानमन्त्री कृष्ण-प्रसाद भट्टराई कुनै स्वार्थभावले प्रेरित भएर हिन्दू अधिराज्य संविधान पारित गरेको दोषदिने कुनै स्थान छ जस्तो देखिएदैन । अब प्रश्न उत्पन्न हुन्छ किन धर्मनिरपेक्ष नभई हिन्दू अधिराज्य बच्चगयो ? यस प्रश्नको सीधा उत्तर हो वहाँमा अवस्थित संस्कारको कारणले । जब-सम्म स्वार्थी संस्कार ब्राह्मणवादी हिन्दू रहन्छ तबसम्म कुनै पनि कामको महत्त्व रहेदैन ।

(क्रमशः)

सीमित जीवन

- लक्ष्मी श्रेष्ठ

समय र परिस्थिति बदलेपछि

आषनो आकं पनि चिरानो हुँदोरहेछ,
अनि असीम चाहना आकांक्षाहरूलाई
त्यागी समयको कमारा बन्नुपर्दौरहेछ ।

समय र परिस्थिति बदलेपछि

आस्था, विश्वास र अद्वा पनि
नासो राख्नुपर्दौरहेछ, टब्क अडेको हावा झं
बुद्धको त्यो शान्ति बिस्तनुपर्दौरहेछ ।

कति उकालो चढैं म जिन्दगीको
कति वहालो बर्ले म सुखदुःखको
आखिर पाँच फुट जमीनम्
यो जीवन सीमित हुँदोरहेछ ।

सार वचन

- अनुवादः- दिव्यरत्न तुलाधर

शाक्यमुनिको सात्त्विक वाक्य, सोचिदेऊ नर-नारी

कपटभाव मनमा नराखी, हामी उद्धार हुनुपन्यो ।

विश्वनिवासी प्राणी सबैलाई, कुटुम्ब सम्बन्ध नै पन्यो ॥

जलचर थलचर कीरा आदि जीवधारी जे भए पनि ।

तन मन वचन तीनैले सोची, प्रेम गरी बस्नुपन्यो ॥

झेलबखेडा फट्याइ आदि कपटी नगर्नु आज्ञा भयो ।

भूमि भवन धन जन रत्न लिनुहुँदैन कसैको त्यसै ॥

प्राण जाने अवस्था भएपति नगर्नु मिथ्या बोलिको ।

निरन्तर सत्य अटल हुने धर्मको मूल जगत्को ॥

आचार्य नरेन्द्रदेव

- रत्नसुभद्र शाकम्

भारतमा— भारतीय संस्कृति, इतिहास, संस्कृत-भाषा, बृद्धधर्म-दर्शन र पालीसाहित्यका उत्कृष्ट विद्वान्-हरूमा आचार्य नरेन्द्रदेव पनि एक प्रमुख हुनुहुन्छ ।

वहाँको जन्म वि. सं. १९४६ (सन् १८८६) साल, कातिक शुक्ल-श्रावणीका दिन उत्तरप्रदेशको सीतापुरमा भएको थियो । वहाँको पंतूक घर फैजावादमा थियो । बाल्यकालदेखि पिता बलदेवप्रसादको धार्मिक प्रवृत्तिको कारण बालक नरेन्द्रदेवले पनि तुलसीकृत रामायणको साथै सम्पूर्ण हिन्दी महाभारत पनि पढ्दै जानुभएको थियो । १० वर्षको उमेरमा यज्ञोपवीत-संस्कार (ब्रतबन्ध) सम्पन्न बालक नरेन्द्रदेव पिताका साथ नित्य सन्ध्यावन्दन र भगवद्गीता पाठ गर्नुहुन्थ्यो ।

सन् १८८६ मा लखनऊमा कांग्रेसको आधिपत्य भएको थियो जसमा प्रतिनिधिको रूपमा जानुभएका बलदेवप्रसादका साथ पुत्र नरेन्द्रदेव (१० वर्षका) पति बानुभएको थियो । १० वर्षको बालकले सम्मेलनको महत्त्व के थाहापाउन सक्थ्यो र त्यो पनि सारा कार्यक्रम (भाषण) जाग्रे जीबाट भएको थियो तर पनि वहाँले अलि त थाहा पाउनुभयो कि त्यसबेलाका प्रमुख नेताहरूमा लोकमान्य लिलक, रमेशचन्द्रदत्त पनि थिए । बालक नरेन्द्रदेवले वहाँहरूको दर्शन पहिलोपलट त्यही सम्मेलनमा गर्नुभएको थियो ।

सन् १९०२ मा स्कूलमा भर्ना भएका बालक नरेन्द्रदेवले सन् १९०४-५ देखि बंगलाभाषामा पनि दक्षता लिई जानुभएको थियो । विशेषतः वहाँको चरित्रमा

बढी पिताकै प्रभाव पर्न गएको थियो । नोकरहरूसित राम्रो व्यवहार गर्नु तिनीहरूलाई गाली-गलौज नगर्नु आदि जस्ता पिताको आदेशलाई बाल्यकालदेखि वहाँले अक्षरसः पालन गर्नुभएको थियो ।

बालक नरेन्द्रदेव बाल्यकालदेखि नैतिकवान् हुनुका अन्य प्रमुख कारण हुन्— वहाँको घरमा साधु, सन्ध्यासी आदि उपदेशकहरूको आवागमन भइन्ने रहनु जसको खासकारण वहाँको पिताको धार्मिक प्रवृत्ति थियो ।

सन् १९०५ मा पनि नरेन्द्रदेव आपना पिताका साथ बनारस कांग्रेसमा भाग लिन जानुभएको थियो । यसको वर्षदिनश्रावणिडि सन् १९०४ मा पण्डित मदनमोहन मालवीय (सन् १८६१-१९४६) फैजावाद आउनुभएको थियो र वहाँ नरेन्द्रदेवको परिवारको अतिथि हुनुभएको थियो । पहिलो पटकको दर्शनमै नरेन्द्रदेव मालवीयको सौम्य चेहरा र मधुर भाषणबाट प्रभावित हुनुभएको थियो । त्यस्तै सन् १९०६ मा फैजावाद आउनुभएवा स्वामी रामतीर्थ (सन् १८७३-१९०६) को व्यक्तित्वबाट पनि वहाँ त्यति नै प्रभावित हुनुभएको थियो । मंटिक पास भएपछि नरेन्द्रदेव उच्च शिक्षाको निमित्त इलाहावाद (प्रयाग) आउनुभएको थियो । वहाँले बी. ए. पास गर्नुभएपछि इतिहास र कानूनको अध्ययन गर्नुभएको थियो । सन् १९१३ मा एम. ए. पास गर्नुभएका नरेन्द्रदेवले इतिहासका साथै संस्कृतमा पनि विशेष अध्ययन गर्नुभएको थियो । यसको अलावा भारतीय संस्कृतिमा पनि वहाँले दिलचस्पी लिनुभएको थियो जसको प्रेरक हुनुहुन्छ— वहाँकै पिता

बलदेवप्रसाद ने ।

सन् १९१५ मा नरेन्द्रदेवले एल. एल. बी. पास गरी बकालत गर्न फैजावाद आउनुभएको थियो । वहाँको विचारमा परिपक्वता प्रयाग (इलाहाबाद) मा मदनमोहन मालवीयको “हिन्दू बोडिज़ हाउस” मा रही अध्ययन गरिरहेको बेलादेखि भएको थियो । छावावासमा रही पढने मौका वहाँले सर्वप्रथम यहीं पाउनुभएको थियो ।

आपनो जीवन-प्रवृत्तिको बारेमा नरेन्द्रदेव भन्नुहुन्छ—

“मेरे जीवनमें सदा दो प्रवृत्तियाँ रही हैं— एक पढने-लिखने की ओर, दूसरी राजनीति की ओर । इन दोनों में संवर्ष रहता है । यदि दोनों की सुविधा एक साथ मिल जाती है, तो मुझे बड़ा परितोष रहता है—और यह सुविधा मुझे विद्यापीठ में मिली । इसीकारण वह मेरे जीवनका सबसे अच्छा हिस्सा है, जो विद्यापीठको सेवा में व्यतिर हुआ और आज भी उसे में अपना कुटुम्ब समझता है ।”

नरेन्द्रदेव लेखकमात्र होइनन् निकै ओजस्वी वक्ता पनि थिए । वहाँको पहिलो भाषण एवं भाषण गर्ने कला वृद्धि भएको बारेमा वहाँ भन्नुहुन्छ—

“मेरा सबसे पहला भाषण अली बन्धुओं की नजरबन्दीका विरोध करने के लिए आमन्वित सभामें हुआ था । मैं बोलते हुए बहुत डरता था, किन्तु किसी प्रकार बोलगया और कुछ सज्जनों ने मेरे भाषणकी प्रशंसा की । इससे मेरा उत्साह बढ़ा और फिर धीरे धीरे संकोच दूर हो गया । मैं सोचता हूँ कि यदि मेरा पहला भाषण विगड़ गया होता, तो शायद मैं भाषण देनेका फिर साहस न करता ।”

सन् १९२०-२१ मा भारतमा महात्मा गांधीको

आद्वानमा असहयोग आन्दोलन शुरू भएको थियो । त्यसेवेला पं. जवाहरलाल नेहरू (सन् १९२६-१९६५) फैजावाद आउनुभएको थियो । वहाँले नरेन्द्रदेवलाई बनारसमा खोलन लागिरहेको “काशी विद्यापीठ” को निमित्त वहाँको आवश्यकता महशूस गरिरहेको कुरा सुनाउनुभएको थियो । अतः नरेन्द्रदेवले आपना एक परम मित्र श्री शिवप्रसादजीलाई पत्र लेखनुभयो । वहाँलाई तुरुन्त बोलाइयो । श्रद्धेय डा. भगवान्दास (सन् १९६८-१९५८) कुलपति हुनुभएको थियो भन्ने उपकुलपतिना नरेन्द्रदेवलाई नियुक्त गरिएको थियो । सन् १९२६ मा डा. भगवान्दासले अध्यक्ष (कुलपति) पदबाट त्याग्यकर्ता दिनुभएपछि नरेन्द्रदेव ने कुलपति नियुक्त हुनुभएको थियो ।

विद्यापीठका अध्यापकहरूमा थीप्रकाश नामक एक अध्यापक पनि थिए, जो नरेन्द्रदेवका प्रचारक एवं प्रशंसक थिए । वहाँले ने नरेन्द्रदेवलाई “आचार्य” को सम्बोध शुरू गर्नुभएको थियो जुन पछि आएर नरेन्द्रदेवको नामके एक श्रंग ने हुन गयो ।

आचार्य नरेन्द्रदेवले भारतीय संस्कृति र इतिहास को अध्ययनबाट बुद्धिमं र दर्शनमा आकृष्ट हुँदै आउनुभएको थियो । वहाँले विशाल पाली वाङ्मय (साहित्य, त्यसेवेला अध्ययन गर्नुभएको थियो, जुनबेला सारा भारतमा गरी केही विद्वान्हरूमात्र त्यसतरके लागिरहेका थिए)

वहाँले पाली-विपिटक साहित्यमात्र अध्ययन भएको थिएन, त्यससित सम्बन्धित कथ्यो अटुकथाहरू पनि पूरापूर (सांगो पांग) अध्ययन गरी त्यस विषयमा दार्शनिक (गम्भीर) लेखहरू लेख्दै जानुभएको थियो वहाँले यसको निमित्त कथ्यो सिहली र बर्मी ग्रन्थहरू अध्ययन गर्नुभएको थियो । वहाँले महायान दर्शन अध्ययन मूल-संस्कृतबाट ने गर्नुभएको थियो साथै फ्रेन्च अंग्रेजी ग्रन्थहरूको पनि आधार लिनुभएको थियो । *

(क्रमांक ३८)

क्रियापद्धतिमा सुधारको आवश्यकता

- पुरु रिसाल

“हर्तो नपाउँदो जाइफल धाउँदो” भने ज्ञ कानूनले निर्धारण गरिसकेका सामाजिक सुधार त कामलाग्दा भइसकेका छैनन् भने नयाँ सुधारका कुरा कोट्याउन् पनि अध्यावहारिक हुने हो कि? तैपनि कुरा श्रोष्याउँदैमा त के बिप्रलार? नेपालीहरू धर्मशास्त्र र कानूनमा के लेखेको छ, त्यसैमा विश्वास गर्दछन्। कुनै बेला जात जाने काम गर्नेले प्रशासनले तोकेको व्यक्तिबाट पुनः जात पाउँथेरे। कति सजिलो रहेछ जात पाउने कुरा। संस्कृतसूत्रले भने छ— जन्मना जायते जन्मुः कर्मणा द्विज उच्यते अर्थात् जन्मेदा केवल प्राणीमात्र जन्मन्छ, अनि कामको आधारमा उ ब्राह्मण बन्दछ। यसको अर्थ राज्ञो कामलाई महत्व दिइएको थियो। त्यस्ता राज्ञा कुरा फेरिएर आमा-बाबूको जातको आधारमा छोरा छोरीको जात निर्धारण हुनु र जातको आधारमा धार्मिक सामाजिक संस्कारहरू गरिनु चमयसापेक्ष कर्दापि होइन। जात परिचयका लागि सजिलो कुरो मात्र हो। जसरी गाउँ र बडाले मानिस पता लगाउन सजिलो पर्दछ, त्यसैगरी नाम र थर राखेपछि फलानो भनेको यही हो भनेर ठम्याउन सजिलो पर्दछ। त्यसैले धार्मिक र सामाजिक संस्कारहरूमा कठोरता अङ्गाल्दैमा न त कोही ठूलो हुन्छ, न त कोही सानो। त्यसैले कोट्याउन लागेको विषयतिरै लागौँ।

प्राचीन र अर्वाचीनकालसम्म पनि कसैको बाबूमा मरे भने एक वर्षसम्म क्रियाबानें गर्थे रे। मान्छेका आवश्यकता सीमित थिए। खेतीपातीमा भर परे पुरुदथ्यो हुने प्रतिद्वन्दिता थिएन। केही सीमित व्यक्ति छाडेर अरुको

जागीर थिएन। बन्दव्यापार साटासाटमा सीमित थियो उद्योग नभएको ले थ्रिमिक र मालिकको कुरै थिएन। त्यस्तो बेलामा आपने घरमा बसेर चोखो खानु, खाटमा नमुन्तु, सधै नुहाउनु जस्ता कुरा आमजनताको सीमाभित्रको कुरा थियो तर अब त्यस्तै रूपमा क्रिया बालू भन्यो भने कति-सम्म व्यवहारसम्मत होला। नढाँटी भनौं— कैयौं क्रियापुत्री भनाउँदाले क्रियाभित्र लुकाएर रक्सी खाएको थाहा छ। अब त्यो देखावटी परम्पराले कुन धार्मिक उद्देश्य पूरा भयो त? त्यसैले संस्कार र व्यवहार सबने परिधिमा रहेर गर्नु जाति। बाबूआमा सबैका उत्तिक प्यारा हुन्छन्, मर्दा जोसुकेलाई पनि चिन्ता लाग्छ तर चिन्ता वर्षदिन, १३ दिन वा तीनदिनमा खाकै सकिन्छ भनेर कसले किटान गर्ने? अनि बाँचुञ्जेल सहस्र धारा रुवाउने छोरा-बुहारीले मरेपछि जति नै दिन अनिनो खाए पनि मरेर जानेले केही पाउलान् जस्तो लाग्दैन। एउटा कथा भनिहालौ— एउटाको निकै बूढो बाबु रहेछ। कहिले मर्ला र भारी उवला भन्ने सोचाइमा रहेका छोरा, बुहारीले एउटा काठको डूँडमा लगेर खाना खन्याइदिँदा रहेछन्, बूढो त्यसैमा सन्तोष गरेर बाँचिरहेको थियो। यो व्यवहार आठ-दशवर्षको नातिलाई मनपरेको थिएन, अनि एक दिन बूढो बाजेलाई भनेछ— तपाईं यो डूँड बेस्करी हल्लाउनोस् है। बूढो र बालक समान हुन्छन् भने ज्ञ बूढाले पनि नातिले भने ज्ञ खूबसेंग हल्लाएछ, उता आमा-बाबूले सुन्ने-गरी नातिले भनेछ ‘यसरी भाँडो नहल्लाउनोस् फुट्यो भने पछि मैले मेरा बाबूआमालाई केमा खुवाउने? यति के

सुनेका थिए बाबु-ग्रामाको सातो गयो । हामीले अहिले जस्तो व्यवहार गर्न्यो— हाम्रो छोराले पनि त्यस्तै गर्न रहेछ भनेर उनीहरूले बूढाको राम्रो सेवा गर्न थाले' थे रे ।

त्यसेले बाचुञ्जेल राम्रो सेवा नगर्नेले मरेपछि जति न पल्ट टाउकोबाट पानी खन्याए पनि पितृ तर्थन् भन्ने कुरा केवल अन्धविश्वास हो । वर्षको एकपल्ट संझनास्वरूप आँढ गर्नु स्वाभाविक हो तर त्यसका लागि पुरेहित पाउनु कति गाहो भइसक्यो— धेरैले अनुभव गरेका छन् । क्रियाको क्रममा एघारौं र बाह्रौं दिन यति धेरै पल्ट नुहाउनुपर्दछ, जाडोलाग्ने क्षेत्रको क्रियापुत्री पन्यो भने निमोनियाले झम्टला भन्ने डर । साहू गर्मो हुने ठाउंको मान्छेले तयार गरेको त्थो पद्धतिमा धेरैपल्ट नुहाउने प्रावधान नराखे क्रियापुत्री घामले उसिनिने डर थियो । अब हुँदै चर्को घाम लाग्ने ठाउंको लागि लेखिएको पद्धति हिमाली क्षेत्रमा कसरी लागू हुने? यस्ता अव्यावहारिक धार्मिकप्रक्रिया र पद्धतिहरूलाई क्रमशः हटाउँदै समयसापेक्ष विधिविधान हाम्रा धर्मशास्त्रीहरूले बनाउन हुँदैन र ? निर्णयसिन्धु र त्यस्तै धार्मिक विधिका पुस्तकहरू बाट वर्तमान युग सुहाउँदो गरी धार्मिकपद्धति तयार गर्नु आजको माग भइसक्यो । अहिलेको बागमती, विष्णुमती

धोबीखोला किनारामा ढिकुरो थापेर त्यहाँ नुहाउने पद्धतिले स्वास्थ्यमा कस्तो असर गर्दा? त्यहाँ नगरेर घरेमा नुहाउने हो भने अन्य विधि विधानलाई किन सरलीकरण नगर्ने? त्यसेले १३ दिने क्रिया विधिलाई तीनदिनमा छोट्याउने नियम तयार गरे कसो होला? यसलाई छलफलकै विषय बनाओ ।

नियम कानूनहरू ज्ञे धार्मिक विधिविधानहरू पनि समयसापेक्ष हुनुपर्दछ । एक एक शब्द शुद्ध उच्चारण गर्ने पण्डित, सधै सडलो पानी बाने खोला, फुर्स दिला क्रियापुत्री भएको बेलाका निर्धारित समय र कार्यपद्धति अब त्यति व्यावहारिक छैन । अर्कोतिर- समयसापेक्ष सुधारलाई अगाडि बढाउन पनि क्रान्तिकारी निर्णयहरूको खाँचो छ, भलै त्यसमा आलोचना - प्रत्यालोचनाको बाढी एकपल्ट किन न नश्राप्नेस् । गएको जात कागतको भरमा फिर्ता गर्ने कुरालाई धार्मिक समुदायले पहिलेदेखि न स्वीकारेको थियो भने अब समय छोट्याउने कुरा किन न मान्ने, अनि रैक्रियाले धार्मिक मान्यता पाउँछ भने तीनदिनेक्रिया किन ग्राह्य नहुने? यस्ते यस्तेबाट ग्राह्य सुधार हुँदै जान्न ।

सन्तवाणी

१. शान्तस्वभाव भएर रह । कसैद्वारा आफूमा जस्तोसुकै लाञ्छना लगाइए पनि आफ्नो मनलाई नविगार ।
२. जुन मानिस आफूसँग शक्ति सामर्थ्य भएरे पनि विषयवासनालाई छोड्ददछ । ऊ नै प्रशंसाको पात्र होइन्दै ।
३. जसरी काँचो माटोको घडा फुट्न वेर लाग्दैन त्यसरी यस शरीरको नाश हुनलाई पनि वेर लाग्दैन ।

प्रतिभास क्षणहरु.....

‘श्रेष्ठ, बातेश्वर
—राजीव

नदी किनारे—किनार
मृतकका चिह्नानहरु, अवशेषहरु
कहिले उठ्ने हुन् ?
यो भूतै भूतको शहरमा .....
युवारीहरु, उपासकहरु
बर्मात्मा अनि पेटका भोकाहरु
परमाणुबमका शहरहरु
विश्वशान्तिका भाषणहरु
बुद्धको देश र मानिसहरु
बुद्ध समाउँदा शानदार देखिन्छन्.....
लिलंज स्त्रीहरु, अबोध टुडुराहरु
नोदनका आवाजहरु अनि
नदिराको सेवन
चाच्चे ! कृत्रिम विजुलीमा सम्पूर्ण शहर
नाएको छ.....
प्रदीप्त एउटा ज्वाला
किनारे उडाउनु छ.....
समानिस्तानका तोप समाउने कलिला हातहरुमा
इथोपियाका रित्ता पेटहरुमा
उठ ! मृतक—आत्माहरु
सन्देश शंखनाद गर्नुछ.....
संपर्हरुमाथि वज्रपात गर्नुछ.....
नन्तिका ध्वनिहरु.....

नेपाल पवित्र भयो

- मित्र सुशोभन

मनाओं बुद्ध-दिवस,
चेतना जगाउनानिम्ति ।
उठौं, जागौं एक होओं,
'नेपाली' हुनानिम्ति ॥

तुम्बिनीमा भयो जन्म,
सिद्धार्थ गौतम नामले ।
बुद्धगयामा ज्ञान पाए,
आफनै पूर्ण मिहेनतले ॥

बुद्ध आएका थिए यहाँ,
ज्ञानज्योति फैलाउँदै ।
शस्त्र-अस्त्र त्यागिदिए,
शान्ति-स्वस्ति गराउँदै ॥

चारै दिशामा त्यसरी धुमे,
मध्यममार्ग अपनाउँदै ।
नेपाल भयो पवित्र,
नेपाली गौरवान्वित ॥

कुशीनगर पुगेर,
महापरिनिर्वाण भयो ।
बुद्धधर्म उत्पन्न भयो,
मानवता लहरायो ॥

ज्ञानको ज्योति उदय भयो,
असमानता हटाई ।
स्वतन्त्र छण्डा फहरायो,
जाति भेद हटाई ॥

भावनाबाट मात्र बहुजन हित हुन सबैदेन

- अर्जुन पाखिन

बुद्धधर्ममा चित्त साधना गर्ने दुई प्रक्रियाहरू विषयना र सतिपट्ठान प्रचलित छन्। दुईमध्ये जुन प्रक्रिया अपनाए पनि दुबैको उद्देश्य चित्त साधना गर्नु न हो। केवल चित्त साधना गर्नुमात्र हो तर धर्म हैन र धर्म गर्नु पनि हैन। भगवान् बुद्धले उपदेश गरेको धर्म र प्रतिपादन गरेको सिद्धान्त त अर्क छ जुन आँखा चिम्लिनेहरूले नजानेको पनि हुन सबैछ। बहुजनको हित र बहुजनको सुख यदि हुन्छ भने बुद्धधर्मबाट मात्र हुन सबैछ। त्यस्तो धर्म र त्यस्तो सिद्धान्तको विषयमा पछि कुनै बेला छुट्टै चर्चा गर्न सकिन्छ तर यहाँ चित्त साधनाले बहुजन हित हुन्छ कि हुँदैन भन्ने विषयमा ने मुख्य चर्चा गरिन्छ।

केही पाश्चात्य विद्वानहरूले बुद्धधर्मलाई पलायन-बादी धर्म र Paralide धर्म भनेर पनि आलोचना गरेका छन्। बुद्धधर्मलाई यसरी आलोचना गर्नुको कारण के? यसरी ने चित्त साधना गरेको भन्दै आँखा चिम्लेर जीवन निष्क्रिय पारेको देखेर ने बुद्धधर्मको त्यस्तो आलोचना भएको हुनुपदंछ। मानवजीवन अमूल्य जीवन हो। मानवजीवनमा हामीले केही अमूल्य कार्यहरू पनि गर्नु छ। हात्रो निश्चित लक्ष्यको परिपूर्ति लागि हातीले कठोरभन्दा कठोर परिश्रम गर्नुपर्ने हुन्छ तर सेँधै आँखा चिम्लेर बस्थौं भने हात्रो जीवन निष्क्रिय हुन्छ र हामीले केही गर्न सक्नेछौं। केही ठोस कार्य गर्न नसकेपछि मानवजीवनको कुनै महत्त्व हुँदैन। हो जसलाई केही गर्यो भन्ने भावना ने हुँदैन भने त्यस्ताले आँखा चिम्लेर चित्त साधना गर्नु स्वभाविक हुन्छ। हुतिहारादेखि समाजलाई

केही आशा हुँदैन र हुतिहारालाने पनि समाजसँग कुनै सरोकार हुँदैन। समाजसेवा भनेको के हो त्यस्ताले जानेको हुँदैन, त्यस्तालाई त केवल आँखा चिम्लिन पाए तुरछ। आँखा चिम्लिनु ने बुद्धधर्म हो भन्ने त्यस्ताको अवधारणा हुन्छ। त्वसंने हुतिहाराहरू आँखा चिम्लेण (चित्त साधन) बस्न मन पराउँछन्। यिनीहरूको कारणले गर्दा बुद्धधर्मलाई निराशावादी र पक्षघाती धर्म भन्ने मानिसहरू हिचकिचाउँदैनन् तर वास्तविकरूपमा दुनियावारीलाई भलेर, बहुजनको हितलाई बिसंर हमेशा आँखा चिम्लिनेहरूमात्र निराशावादी र पक्षघाती हुन, बुद्धधर्म चाहिँ कदापि निराशावादी र पक्षघाती हुन सबैदेन।

निराशावादी हुन, पलायनबादी हुनु र मानव जीवन निष्क्रिय पानु बुद्धको सिद्धान्त हुन। बुद्धको धर्मन जोश छ, उनको उपदेशमा जांगर छ। बुद्धको सिद्धान्त सक्रियता छ, उमंग र आनन्द छ। बुद्धको सन्देश बहुजन हितको निमिति क्रियाशिल छ। बुद्धधर्म मानवजीवनको प्रगति रोकनलाई नभएर मानवजीवनको उन्नतिको निमित्त हो। आँखा चिम्लिएर बस्दा म नवजीवनको प्रगति रोक्ने जाने हुन्छ।

हुन त ध्यानभावना गर्नु पनि नरात्रो कुरो तर ध्यानभावनामात्र बुद्धधर्म हो, यसबाट मात्र जीवनमा मुक्ति हुन्छ भनेर यसप्रति अत्यधिक आसक्त हुनुहुँदैन जहाँ आसक्तिले जरा गाड्छ त्यहाँबाट दुःखको हुन थाल्दछ। यस्तो भयो भने बुद्धको सिद्धान्तको विषयमा हुन जाँछ। ध्यानभावनालाई त केवल मानसिक

मात्र ठाने पुण्ड । त्यो पनि जसले ध्यानभावना गर्दै त्यस व्यक्तिको मात्र मानसिक कसरत हुन्छ । जसले ध्यान भावना गर्दैन त्यसको मानसिक कसरत हुँदैन । एकजनाले ध्यानभावना गर्दा सबैको भलो हुने भए यसलाई बहुजन हिताय भन्न सकिन्थ्यो तर यसको विपरीत एकजनाले स्कूल खोलिदियो भने हजारोंको हित हुन्छ । अस्पताल खोलिदियो भने लाखोंको हित हुन्छ । त्यस्तै ग्रन्थ र पत्रिका प्रकाशित गरिदियो भने करोडौंको हित हुन्छ । यस्ता कार्यहरूलाई बास्तवमा बहुजन हिताय भनिन्छ । चित्त साधनाको नाममा सबैले आँखा चिम्लेर बसिदियो भने स्कूल, अस्पताल खोल्ने र ग्रन्थ लेख्ने जस्तो बहुजन हितको कार्य कसले गरिदेला ?

स्कूल, अस्पताल, पाटी, पौवा बनाउनु र ग्रन्थादि लेख्नु जस्तो झंझट कार्य गर्नुभन्दा आँखा चिम्लेर बस्नुमा ज्यादै आनन्द हुन्छ । आखिर आँखा चिलिंदा धर्म भैहाल्छ र बहुजन हित भैहाल्छ । यस्तो सोचाइ र भनाइ हुतिहाराको मात्र हुन्छ । चित्त साधना नगर्नेले बहुजन हित गर्न सबैदैन भनेर हुतिहाराहरू भन्छन् तर सतिपठान-भावनाको नाम पनि नसुन्ने व्यक्तिले बहुजन हितको निम्नि अस्पताल बनाएको स्कूल खोलेको, पाटी-पौवा बनाइदिएको र ग्रन्थ लेखेको लाखों उदाहरणहरू छन् । मदर टोरेसाले सतिपठान नजानी ने मानवसेवा गरेर संसारभरि चर्चित भइन् । यसलाई के भन्ने ? त्यस्तै गोल्चाले आँखा अस्पताल खोलेर लाखों मानिसहरूको हित भैरहेछ तर खोल्नाले सतिपठान भावनाको नाम पनि सुनेका छन् । दोषपकार र रेडक्स आदि संस्थाहरूले संसारभरि बहुजन हित हुने कार्यहरू गरिरहेका छन् । के ती संस्थाहरूले सतिपठान भावना गरेर चित्त शुद्ध पारेको होलात ? भेडिकल साइन्सले श्रौघधि बनाएर यस पृथ्वीका प्राणीहरूलाई अकाल मृत्युबाट जोगाएको छ । के भेडिकल

साइन्सको पहिलो गुरु सतिपठान ने हो त ? डाक्टरहरू रोगीको सेवा गर्ने भावनाले ओतप्रोत भएका हुन्छन् । त के डाक्टरले पनि सतिपठान भावना सिकेरै आएका हुन्छन् ? यस्ता प्रश्नहरूको सकारात्मक उत्तर आसक्तिका रोगीहरूले मात्र दिने गर्दैन् ।

चित्त साधनाप्रति नकारात्मक बिचार राख्नेले कुनै दिन बुद्धले पनि तपस्था गरेर ज्ञान प्राप्त गरेका छन् भनेर भन्न सबैन्— यो अड्कल एकजना साधकले गरेका छन् । बास्तवमा बुद्धले तपस्था गरेर ज्ञान प्राप्त गरेका हुन् भने कुरा एकदमै अवैज्ञानिक कुरा हो । यसमा अन्धविश्वासको गन्ध आउँछ । यसमा अन्धविश्वास छ भने कुरा बुद्धकै जीवनी र उनको विज्ञानसम्मत शिक्षाबाट प्रभावित हुन्छ । बुद्धले ज्ञान प्राप्त गर्नलाई ६ वर्ष-सम्म कठोर तपस्था गर्दा पनि ज्ञान प्राप्त हुन सकेन । बहु बुद्धले आफ्नो बुद्धि र विवेकको सहायताबाट कठोर परिश्रमका साथ अध्ययन, मनन र चिन्तन गरी एउटा नयाँ ज्ञानको आविष्कार गरेका हुन्, जसलाई मध्यममार्ग भनियो । त्यसबेलामा विभिन्न सम्प्रदायका दर्शनहरूको बुद्धले तुलनात्मक अध्ययन, मनन र चिन्तन गरी सांख्यदर्शन, पातञ्जलीदर्शन र ब्राह्मणदर्शन आदि कुनै पनि दर्शनसेग नमिले एउटा अलगो दर्शन तयार पारेका थिए । त्यही दर्शनलाई बौद्धदर्शन अथवा धर्म भनिन्छ । यस कुराको प्रामाणिकताको लागि बुद्धभन्दा अधिका दर्शनहरूको तुलनात्मक अध्ययन गरी हेरेमा सबै स्पष्ट हुन्छ तर ध्यान बस्वा बस्वै बुद्धको दिमागमा बौद्धदर्शन खर्लाख्यै पस्त आएको चाहिँ हुन् ।

बुद्धले तपस्था गरेर ज्ञान प्राप्त गरेका छन् भनेर ग्रन्थकारले कल्पना गरेको पनि हुन सक्छ । बुद्धले एउटा नौलो दर्शनको खोजीमा जति कठोर परिश्रम गरे जति अध्ययन र चिन्तन गरे त्यसलाई बुद्धिपरक शब्दमा तपस्था

अथवा ध्यान भन्तुपर्देष्ठ । नव बुद्धको बोधिज्ञान चमत्कार पूर्ण हुन जान्छ । बुद्धले पनि चमत्कार कहिल्यै देखाएनन् र त्यसो नगर्न मिक्षुहरूलाई पनि उपदेश दिएका छन् । तपस्या गर्दा पुरे बौद्ध दर्शन बुद्धको दिमागमा पस्त आयो-भन्दा यो चमत्कारी कुरो हुन जान्छ । यदि त्यसरी ज्ञान प्राप्त हुन्थ्यो भने आजभोलि ध्यान सिकाइहिडने एकसे एक विशेषज्ञहरू ज्ञान प्राप्त गर्न नसकेर, अर्त हुन नसकेर भवचक्रमा भट्किरहेका हामीले नदेखनु पर्ने हो । त्यसकारण

दावीका साथ यो भन्न सकिन्छ कि प्रांखा चिम्लिबसेर बहुजन हित हुन सक्दैन, बरू यसबाट जीवन निषिक्य हुन जान्छ किनभने चित्त साधना अर्क विषय हो र बहुजन हित अर्क विषय हो । ड्रा एडिक्ट भन्ने विषयले जसरी मानव जीवन निषिक्य पार्छ त्यसरी ने चित्त साधनामा लागिरहेदा मानवजीवन मात्र हुन भानवसमाज ने निषिक्य हुन जान्छ ।

“विश्व दबूयात जि.....”

- रविन्द्र शाक्य

प.सं.पा. प्रवेश प्रथम वर्ष
शाक्यसिंह विहार, परियति केन्द्र

विश्वया कुं कुलांमय शान्तिमा सःऽवयेके मानि

अशान्तिया मूहा लेहे थनाः
हाकुगु मुपाचं किनाच्चंगु
व कुलांयात हानं चकं के मानि
बुद्धया सिचुगु वचनं ।

विश्वया भातृत्व व मैत्रीया धर्कि उले मानि

वैरभावया खिपः चपफुनाः
थवंयाः ल्वायेत सनाच्चंगु
व ध्रिथिवल्लाः कासायात न्हंके मानि
बुद्धया शान्ति सन्देशं ।

विश्वया दक्षवसिया म्हुतु शान्ति जायेके मानि

अशान्तिया खँबःत म्हुयाः
नवःगु मसां जुयाच्चंगु
व थाय्यात न्ह्याइपुगु रुयः यायेमानि
बुद्धया शान्तीया जः त्र्वलाः ।

बुद्धधर्ममा मूर्तिपूजा, अवतार र पुनर्जन्म

- गेहेन्द्रमान उदास “पोखरेली”

गत आषाढ महिनाको ज्याःपुन्हि (जेठ पूर्णिमा) मा निष्केको ‘आनन्दभूमि’ (मासिक) को सम्पादकीय लेख बडो महत्वपूर्ण र घट लाग्दो भएको अनुभव गरे। लेखले बुद्धधर्म र बौद्धवाडमयमा अवतारवाद, पुनर्जन्म तथा मूर्तिपूजा यी तीन महत्वपूर्ण र जिज्ञासाजनक विषयमा कुरा कोट्याएर सर्वसाधारणलाई बुद्धधर्मको त्यससँग सम्बन्धित वास्तविक वाडमय प्रस्तुत गर्नुपर्ने कुरामा जोड दिएर आह्वान गरिएको हुँदा मैले मेरो व्यक्तिगत अनुभूति सोचाइ र धारणावारे केही कुरा पाठकहरूसमक्ष राख्ने कोशिश गरेको छु। यो मेरो नितान्त व्यक्तिगत विचार र व्याख्या भएको ले तलमाथि परेका कुरामा छलफल गर्ने र मन्त्रव्य सुन्ने इच्छा पनि राखेको छु।

नेपाली समाजमा मूर्तिपूजा, अवतारको कुरा र पुनर्जन्मको विश्वास नड र मासु जस्तै गरेर सम्बन्धित भई जरा गाडेको छ र नेपाली संस्कृति र जनजीवनलाई यसले धेरै कुरामा डोङ्याएको पनि छ। यस सन्दर्भमा नेपाली बौद्धसमाज समेत यद्यपि आफूलाई बुद्धधर्मलिम्बी भन्छन् तापनि उनीहरूको संस्कार बुद्धधर्म अनुरूप नभई हिन्दूधर्मबाट आपनोमा भिन्न्याएको संस्कार र संस्कृति भएको छ भन्ने मलाई अनुभूति हुन्छ किनभन्ने मूर्तिपूजा, पुनर्जन्म र अवतारवाद विश्वासलाई यथार्थरूपले व्याख्या यन्त्र वा परंपरागत वाडमय अनुसार भन्ने हो भने त्यसको विरोधमा अर्थात् त्यो विश्वास गलत हो भनी यथार्थलाई देखाउन सिद्धार्थ गौतमले धेरै गहिराइहरूलाई उद्भासित ननुभएको छ। अर्को कुरा पुनर्जन्म र अवतारको कुरालाई

मान्ने हो भने हिन्दूकट्टरवाद र प्रभुत्ववादले मान्यता दिइ-राखेको जन्मगत वर्णभेदलाई पनि मान्नुपर्ने हुन्छ किनभन्ने सैद्धान्विकरूपले तर्क गर्दा जन्मगत वर्णभेद र अवतारवाद यथो पुनर्जन्मको मूल कुरा एउटै हुने कुरा पनि नकार्न नमिल्ने हुन्छ। अतः यसबाट यो स्पष्ट हुन्छ कि बुद्धले ‘आनात्म’ भनेर अवतारवादको कुरा मिथ्या भन्नु तथा जन्मगत वर्णभेद यथार्थ यथार्थ होइन भन्नुपर्ने अर्को कारण यही ‘मूल कुरा’ को हेतु पनि देखिन आउँछ।

बुद्धले पुनर्जन्म मान्नुभएको छ तर आत्मालाई मान्नुभएको छैन भन्ने कुरा झलकक हेर्दा आफैमा विरोधाभास जस्तो देखिन्छ। यस सन्दर्भमा हिन्दूहरूको अवतारवाद र पुनर्जन्मको कुरालाई उनीहरूले “आत्मा अमर छ” भनी विश्वास गरेको ले तर्कपूर्ण देखिन्छ तर बुद्धधर्ममा यस्तो पनि छैन। त्यसले गर्दा सर्वसाधारण जनतालाई बुद्धको भनाइ “पुनर्जन्म हुन्छ, तर आत्मा भने अस्तित्व छैन” भन्ने कुरा हास्यपद अर्थात् आधारहीन देखिन आउँछ तर वास्तविकता त्यस्तो होइन। अनुभूति र अध्ययन-मननद्वारा आँखा खोलेर हेन्ने हो भने बुद्धको उक्त भनाइ हास्यास्यपद होइन कि शाश्वत देखिन्छ। यस प्रसंगमा सबभन्दा पहिले हाम्रा बौद्धभिक्षु र विद्वानहरूले प्रचारमा नल्याइएको बुद्धको अर्को भनाइलाई प्रस्तुत गर्नु पर्छ, जुन भनाइले विषयवस्तुलाई छर्लङ्ग तुल्याउँछ। त्यो हो, “जीवन निरन्तर छ; एउटा बलेको बत्तीले अर्को नबलेको वा नबालिएको बत्तीलाई छोएर बाले जस्तै जीवनक्रम निरन्तर भइरहन्छ। भनाइको तात्पर्य माता-

पिताको कारणबाट एउटा नयाँ जीवन बल्दछ (जन्मन्थ)।

यो प्राकृतिक प्रकृया कसैले रोकेर रोकिन्न। व्यक्तिगत रूपले यदाकदा रोकिए पनि सामाजिक र समष्टिगत रूपले यो रोकिन सक्तैन्।

यसबाट मातापिता आपनो पूर्व जन्म र छोराछोरी आपनो पुनर्जन्म हो भन्ने कुरा यथार्थ हुन आउँछ। त्यसकारणले मातापिताप्रति अद्वा र सम्मान राख्नुपर्ने र छोराछोरीप्रति स्नेह र उत्तरदायित्व पूरा गर्नुपर्ने स्थिति स्पष्ट हुन्छ, जुन कुरा आजका सबै परिवार र समाजमा लागू भएको छ—एक सामाजिक र प्रकृतिगत प्रक्रियाको रूपमा। यस्तो शाश्वत सम्बन्धबाट विमुख भइयो वा यसको विरोध गरियो भने मानवसंस्कृति, सभ्यता र शान्ति हराउने मात्र होइन कि समाजक अस्तित्व पनि नाश हुनेछ। बुद्धले भन्नु भएको पुनर्जन्मको कुरा यही ने हो भन्ने मेरो बोध र धारणा छ। यो तथ्यलाई जापानी बौद्ध समाजमा प्रचलित रहेको पितृपूजा र आपनो जन्मदिनमा उपहार दिएर मातापिताको मुख हेनें संस्कृति पनि बुद्धको उक्त भनाइ अर्थात् जन्म निरन्तरतासंग सम्बन्धित भएको तथ्य देखाउँछ। अर्कोतिर अनात्मवाद अर्थात् आत्मा छन भन्ने वास्तविकता व्यक्ति मरेपछि केरि जन्म लिंदेन भन्ने अर्थलाई देखाउँछ। आत्मावाद अर्थात् व्यक्ति मरेपछि त्यसको आत्माले केरि शरीर रूप लिएर जन्म लिन्छ भन्ने विश्वासले मान्छेमा यो लोकको लागि मात्र होइन तथा कथित परलोकको लागि पनि अति तृष्णा भाव जागृत गर्ने र प्रोत्साहित पाने मार्ग पनि बनाउँछ। यसले गर्दा समाजमा व्यक्तिवादी सोचाइ र शोषण बढेर समाजलाई बर्जर पार्दै लगेको र अशान्ति बढाएको यथार्थताले स्पष्ट पारेको छ। यो यथार्थ सबैलाई संझाउनु-बुझाउनु आवश्यक भयो। त्यसले गर्दा पनि अनात्मवादको प्रचार गर्नु युगको

माग हुन गयो।

ग्राज आएर “अनात्मवाद” को अर्थ विद्वानहरूले तृष्णारहित भावसंग मात्र देखाएका छन् तर त्यसको अर्को पक्ष वा अर्थ, अर्थात् व्यक्तिको पुनर्जन्म हुँदैन भनी संझाउने-बुझाउने उत्तरदायित्वलाई पूरा गरेका छनन्।

अन्त्यमा, मूर्तिपूजाको कुरा गराँ। भगवान् बुद्ध परंपरागत मूर्तिपूजाको विरोधी हुनुहुन्थ्यो तर आपना उपदेश र विचारहरूलाई भने सबैले सुनोस्, मन्थन गरोस् र बुझोस् भनी चाहनु हुन्थ्यो किनभने तथागतको राज्य परित्याग र सम्पूर्ण जीवनको लगानी गरेर प्राप्त गरेको विचार र उपदेश समाजक लागि थियो। त्यसले गर्दा भावनाले मलाई पूजा गर्नुपर्दैन तर मेरो उपदेश र विचारलाई मनन गर्नुपर्दै र मूल्याङ्कन गर्नुपर्दै भन्नु भयो। यसरी बुद्धको उपदेशलाई मनन र मूल्याङ्कन गर्दा उहाँलाई संझनुपर्ने बाध्यता परेको देखिन्छ, अर्थात् उपदेशको स्रोतको रूपमा स्मरण गर्नुपर्ने देखिन्छ। हुन त उहाँको रूपलाई विद्वज्जन, अन्तज्ञानीहरूले तथागतको रूपमा त्यतिकै स्मरण गर्ने पनि सकिन्थ्यो तर सर्वसाधारण जनको लागि त्यति अन्तरमुखी ज्ञानी भएर उपदेशलाई सजीव राख्न गालो पर्ने भएको हुनाले चर्म-चक्षुको ग्रगाडि केही रूप आवश्यक भएको हुँदा बुद्धको स्वरूप नै चिनित गरियो मूर्ति बनाइयो, ताकि जनसाधारणको मानसिक स्थितिमा विभ्रम नफ्लियोस्। यसरी कुनै न कुनै रूपको प्रदर्शन गर्ने चलन मूर्तिपूजा विरोधी मुस्लिमधर्ममा पनि छ। बीर महम्मदको प्रतीक (संझनामा) गुम्बज आकारको भव्यरूप चर्म चक्षुको लागि बनाइएको हुन्छ भने इशाईहरूले पनि क्राइष्टको स्मृतिमा कलायुक्त -। (क्रस) जाई स्थापना गर्नेन् तर बौद्धहरूले तथागतको मूर्ति नै बनाई स्थापना गरे। त्यसो भएतापनि नेपालका र अन्य

का बौद्धरूपा फरंक के छ भने अन्य देशका बौद्धरूले
निको अगाडि शील-प्रार्थना गर्नन्, धूप दीप र फूल
एर वातावरणलाई सौम्य र शान्तिय पारेर बुद्धको
देश र विचारलाई मनन र मूल्याङ्कन गर्नन्, बुद्धले
बलाई जागृत पार्नन् भने नेपालका बौद्धरूले हिन्दूधर्म-
देखासिखी गरेर खाने कुरा चढाउने, टीकाटालो गर्ने
पछि भगवान्को प्रसाद भनेर त्यसलाई आफूले खाने
नन् र यसरी धर्म गरेको भन्नन् । वास्तवमा प्रसाद त
को उपर्देश हो, खाने कुरा होइन । जापान वर्मा,

थाइलैण्ड आदिका बौद्धरूले जस्तै प्रार्थना गर्ने र तथागत-
को शील र उपदेशलाई मनन गर्ने नगरेर नेपालका बौद्ध-
रूले त्यो कुरा केवल औपचारिकता पूरा गर्ने र कम
महत्त्व दिने तर खाने कुराको प्रसादको महत्त्व बढी
राख्नन् । यो चाहिँ ठूलो विडम्बना हो, जसलाई परिष्कृत
गर्न बुद्धको मानवतावादी, विज्ञानवादी, समानतावादी,
सहश्रस्तत्ववादी र शान्तिमय विशुद्ध उपदेश र विचारलाई
तदनुसार व्याख्या गर्ने र बुझ्ने निष्ठाको ठूला ग्रावश्यकता
छ ।

थौँ झीपि कपूत

लोकराज वज्राचार्य

बट्टार, नुवाकोट

थौँ झीपि कपूत थःगुहेमिखाय ।

गज्याःगु न्हायकं थव ।

थौँ झीपि विश्वया दथुइ
बुद्धधर्मया हक मालाच्चवनापि
थः गु हकयागु हत्यायाकाच्चना ।

मिहगःतक मययेक मययेक
बुद्धमार्गीत्यसं फः गु अन्याय
व अन्यायया विरोध याये मफुषि कपूत झीपि ।

धात्येः जितः चिल्लाय दनेमाः गु दु
ल्हाः तुति, म्हुतुया क्रन्दन पयना:
च्छगू विस्फोट हवलाः

नत्र बुद्धधर्म हनन याइपि
मेपि मनुत वइ
जि थें हे मद्याले माली
थःगु मिखाय न्हयःने
थःगुहे कपूत व्यहार खनाः ।

भन्ते वन्दना !

-भिक्षु सुदर्शन

“भन्ते वन्दना, जि सुदर्शन !”

“आशीर्वाद !”

“विश्व बौद्ध सम्मेलनया कार्यक्रम खन । झीसं समुद्घाटन छगु जुजुया लहाःतं याके मफुगु मछिन ।”

“झीगु हे दोष । झी हथाय् पथाय् चाःपिसं ताकिता यात । लायकू व लायकू छचालिया ब्रह्माजाल मथूपिसं ज्या यात कि थथे हे जुइ । छं धाःगु ख्व खः, न्हापाया परम्परा धकाः जुजुया लहाःति हे याके फुगु, जुइगु न खः । आः थव सम्भव मंत ।”

“लिपा हिन्दूसम्मेलनया उद्घाटन जुजुया लहाःतं जुइ नि ।”

“व ला जुहे जुइनि ।”

“न्हागु कथं जूसां छगु छुं अजाःगु कार्यक्रम दयेके माल गुकी जुजु व लानि दुर्धाइ ।”

“प्रतिनिधिपित दर्शन भेट जुइ फु ।”

“नारांहिडि वना दर्शन भेट बाइपिस बौद्ध प्रतिनिधि याः पनेगु - अले हिन्दू सम्मेलनय् जुजु समुद्घाटन जुइगु ला बौद्धसम्मानया अन अवसूल्यन जुल नि ।”

“का जि बिचाः याये । छंगु ख्व जि थुल । छं समुद्घाटन समारोहया ज्याय् बालाक ग्राहालि याये माल । प्रवेशपत्र गोथी जुल, भति भति जितः बियाहति । पाल्पालीपिनिगु प्रवेश-पत्र फुकं थन जिथाय् छूयाहति ।

स्वाःलका, जि हनीचा बुद्धविहारय् काये- छ अन पइ मखु ला ?”

“जि सन्ध्या इलय् बुद्ध विहारय् दइ ।”

“हलो- अँ छं ज्यापु ज्यापुनीया सांस्कृतिक झिक्काउ वयने धयागु गथे जुल ?”

“हाकुपसि दशरथ रंगशाला हे तोपुइ धाःपि तोपुइ कडि । सुकुन्दा च्याकाः दशरथ रंगशालाय् ज्यापु ज्यापुनी संस्कृति साब बालाकी धयागु जिगु विश्वास हुआः ला थन विपू, नगा पांगाजक मखु, यल, रुबपू बलन व थिर्मि समेत थव सुकुन्दा च्याकाः बौद्ध धर्माय् ज्यापु विगु जुइ नुक्कल ।”

“का, बालाइगु जुल का । सम्पक् द्वाःपि न सम्पक् विज्याइगु जुल । झीसं स्वगूगु विश्व बौद्ध सम्मेलन व प्रभाव न थुगु सम्मेलन न प्रभावशाली यायेमाः ।”

(५)

“भन्ते, वन्दना । जि सुदर्शन !”

“आशीर्वाद !”

“सुगन्ध एम्. ए. पास जुल । प्रथम श्रेणीया न वल ।”

“छं इच्छा न पुरय् जुल जुइ नि । साप जिल ज्या याइस्ह खः, झाः एम्. ए. धयागु डिप्री न्हिम्बू दत् । थाँक न्हय् थुजाःगु न्हिय न मदयेकं मगाः । वया, छु याइगु ले ?”

“याइलंण्ड लिहां बनी। सोमदेव भन्तेया सेवां न
माल नि। वयागु व्यक्तित्वया संवर्द्धन अन हे सम्भव

“छंत नं काइदा दु, मखुला ?”

“विहारयात नेपाःया बुद्ध शासनयात धायेमाली।”

“छ च्वंच्वंगु किपू विहार जुसेलि।”

“जि ला तःधीम्ह भन्तेया आज्ञां प्यंगु धाम दयेकेत
खः। जि ला गण महाविहारयाम्ह नं खः नि।”

“गणबहाः नं स्वयेमाः— अनया व्यवस्था तामु
द्याःगु न्यना। आमकत नं स्वये माल नि। दयेके
सं रक्षण याये थाकु। का सुगन्धयात जिगु Consultation धयाक्यु। वया फुर्सत दुसा आनन्दकृष्टि
वा धयाकु।”

“हवस्, भन्ते।”

(६)

“भन्ते, बन्दना ! जि सुदर्शन।”

“आशीर्वाद।”

“जिपो एच. डी. यायेगु मतिइतया।”

“गये ?”

“जि वृत्ति विकास अन्तर्गत थन हे त्रि. वि. अन्त-

तो, एच. डी. यायेगु मतिइ तया।”

“साप ज्यू नि।”

“वे प्रतिस्पर्धाय वने माःगु। जिगु एम. ए. या

प्रतिशन नंबरं गा:। जिगु सफू कृति नं दु। अथे नं

मुनानं छुं धाःमंत कि भति पाइला धकाः फोन यानागु।
त्रि.वि. शिक्षाध्यक्ष गोखालीयात म्ह स्पू मखु ला भन्तेन?”

“छाय् वयात फोन याये माल ला ?”

“अथे हे खः, भन्ते ! जिमि मिर्हिनि पुचलय्
सुदर्शन हे छम्ह नेपालय् हे उच्च शिक्षाकाःम्ह खः।
विद्यावारिधि छगु नं याके दुसा ज्यू। थुलि धयाविज्ञाःसा
गाः। मेगु नंबर व योग्यता आदि खें जिगु प्रतिस्पर्धाय्
मेर्पि वये फड मखु।”

“ज्यू का, जि फोन याये। छं नं नापलाः हुँ।
यःगु योग्यता दयां मगाः। खवाः नं क्यने माः।”

(७)

“भन्ते, बन्दना ! जि सुदर्शन।”

“आशीर्वाद।”

“जि तानसेन वनावया। मोतिकाजि कका तसक
बुद्ध जुल। न्हागु न्यसां मस्यु लोभन धकाः धाइगु।

“उमेर आपाः वन। म्हला फु ला मोतिकाजि
ककायात ?”

“म्हं फु। डा. महेन्द्रनापलात। छवराजा शाक्य
नं नापलात। बाबुकाजि शाक्ययात बुटवलय् नाप मलाः।
उंकि जिगु ज्या पूमबनि।”

“गुलि गये सिल, उलि च्व रे।”

“पूँ हे मवनि।”

यथे धयाच्वनाबलय् जिगु न्हाःने टेबुलय् वाल्या
तानसेनय् नोट यानाहयागु दुः—

वंशवक्ष

भाजुमान

रत्नराज (हःखा व्याः बहाः) शाक्य

पद्मराज
(दिल्लीकुमारी)

दरबार ज्या जुइवं सःता हःगुलि वःम्ह (चिरी हःखाखलः)

मोतिकाजि

शाक्या भगवती च्वंस्)

त्रि (अमृतानन्द)

गणेश

तेजरत्न

ऋषि महात्मापित मान याइगु कुल ।

महात्मापिनि चरणय् असर्फि तकं छाइगु कुल ।

लालकाजि हुं स्वहाने दुथाय् अबलय् बवथा
दुथाय् जन्म जूम्ह ।

तःधीम्ह काय् जुया: तसकं लसतां जंकवयात ।

स्कूलय् वं भवं धाये थाकु । चक्रपाणि द्विपाठीया
याय् व्वं वं ।

नारांथानय् पौरि म्हितू । प्रासा पुचलम् ग्यांग
लिडर ।

अबुयात बक्षां थना बी । अबुम्ह बक्षालय् दुनेवं
लालकाजि ताप कसय् जुइ ।

भारतं छकः रंगीन फूटबल हल । लालकाजि
फरवार्ड व बायक म्हितू ।

स्थे हाले सः ।

अंगू तिलसातरे दर्येर सः ।

लालकाजि मचांनिसे छोय् खुया: दुख व्यू । लु
खुयाका: । नोट नं खुयायंकू । पुंतुंचिके मरि नका:
चा:चा तकं तोकाकाःगु दु । छववः असर्फि बियाः मरि
नया वल । मरिकःमि असर्फि मकया धकाः पचय् यात ।
न्हापां खुया: पासापित नकल । लिपा लुं धेबा लहाःतय
लात कि विदेश भारतय् वनीगु । गबले नौतनवां ज्वना-
हःसा गबले कलकत्ताय् थ्यकाः च्वं ।

अबुम्ह हीराकाजि अनुशासनया तःधंगु पक्षधारा
काय्यात म्हो सास्ति यानाः कजय् मयाः । मनकुसे चिना
तइगुला साधारण खे । खालि निनि मानकुमारी छम्ह
सिनं नके मत्यः धाःम्ह मचायात जनिखय् एवःचिनाहयाः
नके छाः अझ नकूगु सिल कि नयातःगु लहुक तक दाये
फु । लहाः चिनाः आगंसाय् खिपतं चिनाः धालिमय् नकि
तानाः खिपतं सायेकाः तकं न कसा नकूगु दु ।

गोविन्द बैद्य नं वया पासा । आः हे नं च

बैद्यं होलण्डी विहार्यात लः पाइप तयाबिल ।

‘पूवनी धयागु गबले दइ ? चवचं बनेव
वनी । जितः जिगु विषयय् स्तुतिजक मखु, आलोचन
नं थ जु ।’

“रचना यःगुनं फुकं भव्वदनानि ।”

“वःगु रचनाया नि सम्पादन या ।”

“फोटो छकः नं म्वः वये मानिगु ।”

“गुजाःगु फोटो ?”

“भन्तेयागु दवव कोटो अलब्रम ।”

“छं यःबलय् स्वः वा ।”

“जि जक मखु, सुवर्ण शावयजु नं वड । बुल
न लिसे दुसां ज्यू । कन्हय् कंसु पाखे वये । अलब्र
छयातं तया तइ बिज्याये माली ।”

“न्हाने हे दु । छिमि यःबलय् वा, जि न्हान
आनन्दकुटी हे दड । जि आनन्दकुटी त्वःताः गर्न बनीन
मखु ।”

Saying

The lust after pleasure is the source of all pain; it is an enemy who stealthily approaches us clothed in the garb of a Friend. the desire for delight is as a fierce cire, flaming forth in the very heart of the house.

- Fo-sho-hing-tsam ching.

श्री वैष्णव ग्रन्थालय

धर्मदेशना

२०४६ श्रावण २९, काठमाडौं –

यहाँको आनन्दकुटी विहारमा प्रत्येक पूर्णिमामा हुने नियमित बृद्धपूजा कार्यक्रम अनुसार आज अद्वित नेपाल भिक्षु महासंघका ग्राध्यक्ष भिक्षु अनिरुद्ध समक्ष शीलप्रार्थना एवं बहाँद्वारा बृद्धपूजा शुरू गरियो। सो बेला धर्मदेशना चर्नुहुँदै भिक्षु मंत्रीले भगवान् बृद्धसेंग सम्बन्धित पाँच व्योग युक्त भएको आवाढ पूर्णिमाको महत्त्व विषयमा ज्ञान पार्नुभयो। साथै वहाँले श्रीलंकामा भएको विशेष ज्ञेयनीय घटनाहरूको उल्लेख गर्दै बताउनुभयो कि आजको शुभदिनमा सम्भाट अशोकका पुत्र महेन्द्र महास्थ-वरद्वारा सीमागृह निर्माण गरी वर्षवास शुरू गर्नुभएको थिए र यसै दिन २५६ ब. सं. को बेला श्रीलंकाका मंत्री विरिट्कुमारले ५६ जना सहित प्रवर्जित हुनुभएको थियो। एवं श्रीलंकाका सबभन्दा ठूलो रनमाली चैत्यको बाबा दुत्तगामिनोद्वारा उद्घाटन भएको थियो। यसरो ब. सं. ८४७ मा राजकित श्री मेवाका पालामा कलिग बाट दन्तधातु सुरक्षार्थ दन्तकुमार र हेनमाला कुमारी-बोप्यरूपमा श्रीलंकामा त्याइएको थियो।

यही उपलक्ष्यमा आनन्दकुटी विहारका एक संस्था-सदस्य स्व. लोकरत्न तुलाधरको पुष्ट्यस्मृतिमा श्रीमती ततारा तुलाधरबाट रु. ५००।— भिक्षु श्रामणेरहरूको जलपान र भोजनार्थ प्रदान गरिएको थियो।

दुइदिने बौद्ध कार्यक्रम सम्पन्न

२०४६ आषाढ ३०, संखुवासभा—

भगवान् बृद्धद्वारा प्रथम धर्मचक्रप्रदर्तन भएको

दिवस आवाढ पूर्णिमाको सुअवसरमा स्थानीय बोधिसत्त्व विहारमा सफाइ कार्यक्रम सहित शीलप्रार्थना, बृद्धपूजा, धर्मचक्रसूत्रपाठ, १०८ प्रदीपपूजा आदि भई दुईदिने बौद्ध कार्यक्रम सम्पन्न गरेको छ। पुष्पलाल एवं यशोदा शाक्यबाट प्रदीपपूजाका बेलामा प्रसाद वितरण भएको थियो। कृष्णकुमारी शाक्यबाट मंत्रीभावना र उमेश शाक्यबाट चन्दा प्राप्त भएको विवरण अवगत गराइएको थियो। सो बेला सुमनादेवीबाट धर्मसूत्र प्रवचन तथा बृद्धलक्ष्मी र सुघन शाक्यबाट आवाढपूर्णिमाको विशेषता-बारेमा प्रकाश पार्नुभएको थियो भने विश्वलक्ष्मी, गगा शावय, मदनसिंह नालामी, रत्न शावय र दिलकुमारीले बृद्धधर्मको उपादेयता र त्यसको प्रचार प्रसारमा अग्रसर हुनुपर्ने कुरामा जोड दिनुभयो।

यसै उपलक्ष्यमा २२ जना साधकद्वारा चंक्रमण एवं विषयना ध्यान भावना गरिएको थियो। सांझको बेला दीपावली र ज्ञ.नमाला भजन पनि भएको थियो।

बौद्ध हाजिर जवाफ प्रतियोगिताको समुद्घाटन

२०४६ ओषाढ २४, भक्तपुर—

२५८१ श्रौं धर्मचक्र प्रवर्तन दिवसको उपलक्ष्यमा यहाँको बौद्धसंघको श्रायोजनामा जिल्लाध्यापी अन्तमधिय-पिक बौद्ध हाजिरी जवाफ प्रतियोगिता स्थानीय बौद्ध समकृत विहारमा शुरू भयो। ६ टोलीले भागलिएको सो प्रतियोगिताको उद्घाटन गर्दै राट्रिय सभाका सदस्य सांसद पूज्य अध्योष भगवान्न विरले नेपालमा प्रजातन्त्र आयो भनिएतापनि ठूल ठाला साहू, महाजन, व्यापारी तथा सत्ताधारी अधिकार सम्पन्न व्यक्तिहरूलाई मात्र प्रजातन्त्र प्राप्त भएको देखिएको सिवाय जनसाधारण-

Postage Stamp

To

वितरण हुन नमके पार्किंस काउन्सिल —

“अन्द्रदभम्”

प्रत्यया ३००३

काठमाडौं ।
नेपाल ।

था प्रजातन्त्र प्राप्तिको आभास नदेखिएको कुरा बताउनु-
भयो । प्रबुद्ध कहिएका राष्ट्रिय समाका सदस्यहरूले पर्यन्त
हिन्दूधर्म र बौद्धधर्म एक प्रकारका धर्म हुन् र धर्ममा
भगवान् युद्धको त्यति देन नभएको कुरा गरेको सन्दर्भमा
यहाँले हिन्दूधर्म र बौद्धधर्ममा मौलिक तिद्वान्त ने फरक
भएको भनी आनातम र प्रतीक्षरवाद आदि हिन्दूधर्मसेगका
विपरीत कुराहरू बताई सम्झाइएको कुरा बताउनुभयो ।

सो बेला समाप्तिको आसनबाट भक्तपुर नगर-
पालिकाका प्रमुख जानबहादुर न्याइच्याइले आफु बूद्धधर्म-
बाट प्रमावित भएको र बूद्धधर्म अनुकूल व्यवहार गरी
समाजलाई उमोलगाउन आवश्यक भएको कुरा बताउनु-
भयो ।

कार्यक्रमको शुरूना स्वागतभाषण गर्दै बौद्ध-
संघका अध्यक्ष त्रिरत्न शाक्यले प्रजातन्त्र ल्पाउन कटिबद्ध
जनताहरूको प्रजातन्त्र आइसकेपछि आशा गरिएका इच्छा
आकृक्षाका विरुद्ध उल्टो जाति, धर्म र भाषा आदिमा
पक्षपाल गराई सविधान समेत बिट्ठो प्रतिपादन भएको
कुरामा दुःख व्यक्त गर्नुभयो । सार्व बौद्धसंघले सामाजिक
उन्नानको लागि विभिन्न कार्यक्रमहरू सचालन गर्दै आए-
को सिलसिलामा यो हाजिर जवाफ प्रतियोगिता पनि
विद्यार्थीहरूप्रति चेतनाको जागृतिको लागि आयोजना गरे-
को कुरा पनि । बताउनुभयो । यसरी ने धर्मोदयसभा
भक्तपुर शाखाका समाप्ति इन्द्रराज्य शाक्यले लोकोपकारी
उदाहर बूद्धधर्मका कुराहरू सजिले अध्ययन गरिने खालको
वस्त्रकारको हाजिरी जवाफ प्रतियोगिता आयोजना भए-

(दारी पहिलो कवरको भित्री पेजमा)

मुद्रक - ओम पिण्डिङ्ग प्रेम, ३० वडाल । कोन नं. २-२२४५७